

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова

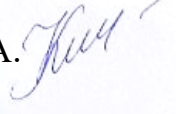
Кваліфікаційна робота бакалавра

на тему: **«ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ
У СКЛАДІ ЄС»**

Виконала:
студентка 4 курсу групи УО-41
спеціальності 292 –
«Міжнародні економічні відносини»
освітньої програми «Міжнародні
економічні відносини»
першого (бакалаврського) рівня вищої
освіти

 Кудинець А. О.

Керівник: к.г.н., проф. Казакова Н. А.
Рецензент:

Харків – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
 Факультет міжнародних економічних відносин та туристичного бізнесу
 Кафедра міжнародних економічних відносин імені Артура Голікова
 Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
 Спеціальність 292 – «Міжнародні економічні відносини»
 Освітня програма – «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
міжнародних економічних
відносин
імені Артура Голікова
Марченко А.С.

«___» _____ 2024 року

ЗАВДАННЯ **НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Кудинець Анастасії Олександрівні

(прізвище, ім'я, по батькові студента)

1. Тема роботи «Особливості розвитку Чеської Республіки у складі ЄС»
 керівник роботи к.г.н., проф. Казакова Н.А.,

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від "24" січня 2024 року № 4002-5/162

2. Строк подання студентом роботи 28.05.2024

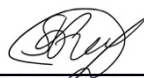
3. Перелік питань, які потрібно розробити

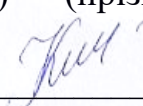
- з'ясувати сутність процесу економічної інтеграції; – розглянути основні етапи розширення ЄС; – вивчити динаміку основних макроекономічних показників Чеської Республіки; – вивчити сучасний стан зовнішньої торгівлі Чехії; – сформулювати перспективи економічного розвитку Чехії у складі ЄС.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи
1.	Теоретичні основи дослідження регіональної економічної інтеграції в європейському регіоні
2	Особливості економічного розвитку Чеської Республіки в складі ЄС

5. Дата видачі завдання 01.12.2023

Студент Кудинець А.О.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи Казакова Н.А.
 (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ	7
1.1. Теоретичні підходи до регіональної економічної інтеграції.....	7
1.2. Основні етапи розширення складу ЄС	15
Висновки до першого розділу	19
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СКЛАДІ ЄС	21
2.1. Динаміка макроекономічних показників Чехії.....	21
2.2. Сучасний стан зовнішньої торгівлі Чехії	36
2.3. Перспективи економічного розвитку Чехії у складі ЄС	42
Висновки до другого розділу	48
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність. Найуспішнішим проектом регіональної інтеграції є Європейський Союз, якому вдалося пройти шлях від галузевої інтеграції до економічного та валютного союзу. Союз був заснований шісткою держав Західної Європи 1951 року. Протягом існування Союз розвивався не лише вглиб, а й ушир. Нині членами об'єднання є 27 країн. Розширення відбувалося у кілька етапів, найчисельнішим було п'яте розширення (2004 рік), коли приєдналося одразу 10 країн. У рамках п'ятого розширення приєдналася і Чехія, країна з історично розвиненою промисловістю, розташована географічно в самому центрі континенту. Ця робота присвячується вивченню економіки Чехії після її вступу до ЄС.

Участь у європейському проекті мала на учасників об'єднання певні економічні ефекти. Як правило, участь у будь-якому інтеграційному об'єднанні передбачає позитивний ефект для економіки країни. Однак у світлі недавнього виходу Великобританії з ЄС для багатьох країн Союзу постало актуальне питання – чи є членство країни в ЄС економічно виправданим. Незважаючи на те, що з моменту приєднання Чехії до ЄС минуло понад п'ятнадцять років, вивчати наслідки цього кроку для економічного розвитку країни доцільно лише зараз. Справа в тому, що світова фінансова та економічна криза 2008 року створила певні перешкоди для оцінки ефективності інтеграції Чехії до ЄС. Потім була черга локальних криз усередині самого Європейського Союзу, що також ускладнювало проведення оцінки.

Метою дослідження є виявлення особливостей економічного розвитку Чеської Республіки у складі ЄС. Для досягнення мети у кваліфікаційній роботі були поставлені такі **завдання**:

- вивчити сутність процесу економічної інтеграції;
- розглянути основні етапи розширення ЄС;

- вивчити динаміку основних макроекономічних показників Чеської Республіки;
- вивчити сучасний стан зовнішньої торгівлі Чехії;
- сформулювати перспективи економічного розвитку Чехії у складі ЄС.

Об’єкт дослідження – регіональна економічна інтеграція в європейському регіоні.

Предмет дослідження – вплив членства в ЄС на економіку Чехії.

Інформаційну базу досліджень склали публікації Єврокомісії, бази даних ОЕСР, Євростату, Світового банку, Чехінвест, Чехтрейд, Центрального банку Чехії, Чеського статистичного управління.

Робота складається зі вступу, 2 розділів, висновків; містить 58 сторінок тексту, 11 рисунків, 7 таблиць. Список джерел містить 50 найменувань літератури, 46 електронних публікацій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ РЕГІОНІ

1.1. Теоретичні підходи до регіональної економічної інтеграції

За всю історію людства з появою суспільств народи прагнули вигідної кооперації. Їх об'єднували спільні інтереси та спільні проблеми. Однак такі об'єднання не завжди були взаємовигідними.

У сучасних умовах з економічного погляду межі національних економік стали досить розмитими. Історичні, географічні, політичні та економічні чинники призводять держави до співробітництва в галузі зовнішньої політики, економіки, культурної соціальної сфери, захисту навколишнього середовища.

Більшість країн активно взаємодіє як на двосторонній основі, так і в рамках міжнародних організацій та регіональних об'єднань. Ступінь розвитку взаємодії в усіх напрямках співробітництва теоретично визначає участь держави у процесах глобалізації чи регіоналізації.

Інтернаціоналізація, як стадія глобалізації, у загальному вигляді є активну участь країни у світовому господарстві. Інтернаціоналізація сприяє створенню стійких зв'язків у виробничій сфері між країнами, що у міжнародному розподілі труда. Проте й інші форми об'єднання країн.

Регіоналізація – процес, відмінний від глобалізації. Цей процес є об'єднання країн у межах одного регіону зі схожими інтересами задля досягнення спільних цілей. Найвищою стадією регіоналізації є процес інтеграції. У сучасній світовій економіці саме регіональна інтеграція є найпоширенішою формою співробітництва. На кожному континенті земної кулі є інтеграційні блоки.

Наприкінці 80-х економічна інтеграція визначалася як процес формування в єдиному комплексі взаємодоповнюючих економічних структур за допомогою загальних регулюючих механізмів. Таке визначення не вносило ясності, в який момент починається інтеграція. Наведене вище визначення

ілюструє розвинений процес економічної взаємодії країн, але не більше. Взаємодоповнюваність виникає й у процесі інтернаціоналізації завдяки наявності певних відносних чи абсолютних переваг.

Лисюк В. визначав інтеграцію як процес зрощення економік сусідніх країн у єдиний господарський комплекс на основі глибоких та стійких економічних зв'язків між їхніми компаніями. Справді, інтеграція передбачає зрощення окремих аспектів надбудовних систем та регулювання. Однак таке зрощення неможливе без активної участі держав-членів та створення наднаціональних інституцій [11].

Найбільш широке визначення подав Лизун М. [10], описавши інтеграцію як взаємозалежність національних господарств лише на рівні виробничо-технічної, економічної, політико-правової сфер, у межах якої відбувається зрощування, переплетення національних процесів лише на рівні відтворення. Внаслідок такого зрощування з'являється полідержавний господарський простір. Але під таке визначення можна віднести високорозвинені двосторонні відносини, наприклад, взаємини ЄС та Швейцарії: є і спільні виробничі зв'язки, і схожа політична система. Такі відносини є успішною інтернаціоналізацією. Річ у тім, що така взаємодія впливає економіку повною мірою, т.к. не здійснює змін структури економіки на надбудовному рівні. Також кожен учасник такої взаємодії будує свою економіку самостійно.

Сідоров В. [25] вважав, що економічна інтеграція це зріла ступінь інтернаціоналізації виробництва, базисом якої є стійкі взаємозв'язки учасників процесу. У цьому випадку інтернаціоналізація веде до подальшого зрощування відтворювального процесу. Це формулювання містить логіку всіх попередніх визначень і привносить тимчасові рамки - довгостроковість. Однак таке визначення є не зовсім точним. Висока ступінь інтернаціоналізації властива країнам, що у міжнародних організаціях і відкритим до транснаціональним корпораціям. Саме ТНК створюють міцні галузеві ланцюжки. Інтернаціоналізація також спостерігається в країнах, що

територіально близько розташовані один до одного. При цьому країни знаходяться поряд одна з одною досить довго, а інтеграція може так і не статися.

У всіх вищенаведених визначеннях є одна з найголовніших недоліків – всі учасники процесу залишаються саморегульованими, зберігаючи свою самостійність у проведенні економічної та торгової політики. Учасники процесу не можуть повноцінно взаємодіяти один з одним, не знаючи того, як поведеться партнер у тих чи інших обставинах. Таку проблему невизначеності можуть вирішити інтеграційні органи управління, які отримують частину суверенітету держав для ведення злагодженого та повного процесу інтеграції.

Професор Е. Хаас розумів під інтеграцією процес, внаслідок якого політична лояльність учасників зміщується від національних органів управління до наднаціональних [40].

Розглянувши основні визначення інтеграції, та взявши до уваги їхні недоліки, можна сформулювати такі розуміння інтеграції – це процес повного зрощування економічних, політичних, науково-технічних процесів на рівні окремих аспектів надбудовних систем з умовою гармонізації правової бази під наглядом наднаціональних органів управління, здатних формувати та уніфікувати процеси спільної взаємодії.

Розглянувши визначення інтернаціоналізації та інтеграції, слід дійти невітного висновку у тому, що інтеграція глибший і комплексний процес необхідно визначити, умови до створення інтеграційного об'єднання.

Найбільш важливою умовою у розвиток інтеграції є однаковий рівень економічного розвитку країн-учасниць. Країни з розвинутою обробною промисловістю здатні виробляти широкий спектр конкурентоспроможних товарів, частина з яких вирушає експорту. Країни, які не мають високого рівня економічного розвитку, як правило, виробляють однотипну та неконкурентну продукцію. Такі продукти не можуть знайти своєї ніші на зовнішньому ринку. Тоді як розвинені країни, використовуючи науково-технічний потенціал,

можуть обмінюватися товарами, створюючи у своїй передумови економічного зростання. Зовнішньоторговельний потенціал є необхідною складовою високого економічного розвитку як умови для інтеграції.

Важливими умовами для інтеграційного процесу є високий рівень інтернаціоналізації і, як наслідок, зростаюча взаємозалежність. Ця умова є надзвичайно важливою і необхідною, але не достатньою. Ця умова робить достатньою відмінність інтеграції – наднаціональні інститути управління.

Виходячи з кінцевого визначення інтеграції, важливою передумовою є схожість країн у соціальній та політичній сферах. Як зазначалося раніше, для повноцінної інтеграції важливим є створення інститутів, органів наднаціонального управління. Якщо учасники процесу існують у різних політичних системах, вони не зможуть делегувати однаково частину своїх національних повноважень.

Багато вчених відносять територіальну близькість до необхідних факторів інтеграції. Безумовно, що ближче країни перебувають одна до одної, то простіше переправляти вантажі, простіше переміщатися робочої сили і т.д. Проте в сучасних умовах цифровізації, стійкі зв'язки виникають у країн, які можуть бути на відстані.

На додаток необхідно додати коментар Баласса про те, що інтеграція це не лише процес, а й стан [33]. Розглянемо інтеграцію насамперед як процес – розглянемо теорії, які розкривають суть процесу інтеграції

Однією з найвідоміших теорій є теорія федералізму. Основною ідеєю цієї теорії є принцип дворівневої системи влади у регіональній інтеграції. Мається на увазі створення центрального уряду та регіональних органів влади. Елементи, що входять до такого інтеграційного угруповання, повинні передати Центру частину своїх повноважень, зберігаючи автономію територіальних одиниць.

Така теорія має низку переваг. Насамперед, це « ефект масштабу». За допомогою центральних органів влади скорочуються витрати, які б виникли

без інтеграційного процесу. Також практично зведені до мінімуму ризики щодо захоплення влади якоюсь однією країною, оскільки інтеграція є об'єднанням кількох рівноправних суб'єктів.

Критики цієї теорії відзначають те, що федералізм будується переважно у політичних цілях, а економіці приділяється меншу увагу.

Ця теорія знайшла свій відбиток у розвитку ЄС, саме вона знайшла втілення у єдиних політиках ЄС. До таких політик можна віднести торгову, валютну, грошово-кредитну, транспортну, і навіть політику конкуренції. У рамках єдиних політик країни передали свій суверенітет наднаціональним органам управління як єдиному центру прийняття рішення.

Своєрідною відповіддю федералізму стала теорія функціоналізму, основоположником якої є Девід Мітрані. Сутність цієї теорії полягає в тому, що «для досягнення миру між державами потрібно не шукати індивідуальної форми міжнародного співтовариства, а розкрити ті функції, які воно має виконувати» [15].

Ідеї Мітрані полягали в тому, що транснаціональні організації здатні задовольнити суспільні та людські потреби більш кваліфіковано та ефективно, ніж окрема національна держава. Це пов'язано з тим, що у інтеграційному процесі беруть участь зрілі країни з розвиненою економікою, яка здатна задовольнити потреби кожного.

Критики цієї теорії свідчать, що ця концепція «нереалістична і наївна». Основна думка критики полягала в тому, що виявлення людських потреб є надзвичайно технократичним завданням та в повному обсязі їх неможливо задовольнити. Таке під силу лише транснаціональним корпораціям.

Так чи інакше, і прихильники федералізму, і функціоналізму дотримувалися одного напрямку у сфері стримування функцій держави. Подібне стримування знайшло втілення у ЄС, саме у створенні наднаціональних органів.

Центральне місце серед сучасних теорій посідає неофункціоналізм. Найбільш видатним представником був Ернст Хаас [40].

Неофункціоналізм став логічним продовженням функціоналізму з урахуванням позиції прихильників теорії комунікації. Однак Хаас виділив політичний чинник як основний, він зазначав, що без політичної волі та інтересів різних політично активних груп інтеграція неможлива.

Центральним елементом цієї теорії є концепція «переплескування» або «ефект поширення» (spillover effect). Ця концепція має на увазі, що для реалізації першочергового завдання необхідно виконати ще низку дій і таке інше. Інтеграція починається у деяких, найважливіших секторах економіки. Потім за рахунок діяльності наднаціональних інститутів інтеграція поширюється на інші сектори та галузі. Саме завдяки цьому ефект інтеграції постійно посилюється. Цей процес не може здійснюватись автоматично, для його реалізації необхідна політична воля урядів країн інтеграційного об'єднання.

Теорія неофункціоналізму знайшла своє повне втілення у розвитку ЄС. Сама еволюція європейської інтеграції від галузевого співробітництва до валютного союзу свідчить про розширення сфер інтеграції та розвиток ефекту переплескування.

Іншу позицію займали представники теорії комунікації, сутність якої полягала у стабілізації держав-націй, зберігши при цьому вже сформовану систему державного регулювання.

Основоположником даної теорії є Карл Дейч, який говорив про те, що неможливо створити інтеграційне об'єднання без урахування історичних відносин між народами.

Як зазначалося раніше, Баласса говорив у тому, що інтеграція розвивається як углиб, і вшир. Розглянемо основні форми економічної інтеграції.

1) Зона вільної торгівлі (ЗВТ) – об'єднання ряду країн, в рамках якого скасовуються тарифні та частина нетарифних обмежень у взаємній торгівлі, але країни зберігають національне регулювання по відношенню до третіх країн. Така форма перестав бути інтеграцією у сенсі , т.к. не відбувається зрощування економік, не ведеться загальна політика. ЗВТ є просунутою формою регіоналізації.

2) Формат митного союзу (МС) включає ЗВТ, а також визначає єдину торговельну політику блоку стосовно третіх країн. Процес узгодження єдиної торгової політики є важливою ланкою у процесі інтеграції т.к. повноваження у сфері регулювання торгівлі з третіми країнами передаються наднаціональним органам.

3) Загальний ринок – ТЗ з можливістю вільного переміщення товарів, послуг, капіталу та робочої сили, а також інших факторів виробництва. У умовах починається процес швидкого пересування чинників виробництва, що зумовлює початок зрощування економік. Вільне переміщення можливе лише за першої умови інтеграції – високому рівні економічного розвитку країн-учасниць. Інакше починається витіснення менш конкурентних учасників ринку.

4) Економічний і валютний союз – передбачає що з урахуванням спільного ринку відбувається гармонізація соціальної та економічної політик країн-учасниць. Цей формат відповідає умовам повної інтеграції з урахуванням розширення повноважень інтеграційних інституцій.

5) Політичний союз – найповніша форма міжнародної інтеграції. В рамках такого процесу відбувається повноцінне зрощення економік країн учасниць, проводяться спільні галузеві політики, єдина грошово-кредитна та податково-бюджетна політики. Ключовий елемент такого формату взаємодії – наднаціональні органи. Саме вони здобувають частину суверенітету для створення повноформатної інтеграції [33].

У сучасних умовах тісного економічного співробітництва між країнами процеси інтеграції спостерігаються практично на всіх континентах. Крім класичних форм інтеграції, останнім часом прийнято виділяти нову форму – «ЗВТ+». Цей формат включає елементи звичайної ЗВТ, побудованої на виключно економічних інтересах країн, без створення наднаціональних органів управління з повною автономією при прийнятті рішень в економічній політиці. У цьому форматі можуть брати участь країни з різним рівнем економічного розвитку, т.к. формат передбачає введення загальної митної ставки тощо. Але ЗВТ+ це не тільки торгівля, передбачається запровадження деяких елементів ТЗ чи економічного союзу. Наприклад, торгівля послугами, обмін інвестиціями, робочою силою, уніфікація антимонопольного законодавства, захист інтелектуальної власності та інше. Таким чином, автономія учасників формату ЗВТ+ обумовлює обмеження подальшого поглиблення інтеграції. Для багатьох учасників процесу – це найкращий варіант: зберегти свою незалежність у прийнятті рішень та отримувати вигоду від співпраці у рамках спільної зони.

Найвищої форми інтеграції у світі досяг лише Європейський Союз. Датою початку повноцінної європейської інтеграції прийнято вважати 23 липня 1952 року, коли угода про утворення Європейського Об'єднання Вугілля та Сталі, так званий Паризький Договір, набула чинності [3]. Це галузеве інтеграційне угруповання, засноване шістьма країнами: ФРН, Францією, Італією, Бельгією, Нідерландами та Люксембургом. Головною відмінністю даного об'єднання багатьох інших міжнародних організацій було те, що було створено наднаціональний орган – Вищий керівний орган.

Новою віхою у розвитку інтеграції став Римський договір, підписаний 1957 року тими самими країнами. Цим договором було засновано Європейське економічне співтовариство (ЄЕС). Загальний ринок мав на увазі запровадження повної свободи пересування товарів, послуг, капіталу та робочої сили. До середини 1968 року, на 1,5 року раніше встановленого

терміну, було створено МС, що передбачало перехід повноважень у сфері торгової політики від національних урядів до наднаціональних інститутів [2] .

Одним із найбільш доленосних етапів для європейської інтеграції було підписання Договору про Європейський Союз у Маастриху у 1992 році. Цей договір сформував так звані три опори ЄС: економічний союз, зовнішня політика, політика у сфері внутрішніх справ та юстиції.

Отже, слід зазначити, що інтеграція – це складний економічний процес зрощування зрілих економік на взаємовигідній основі за умови сильної інтернаціоналізації, загальної політичної системи та створення інтеграційних інститутів. У світі є лише один приклад повноцінної економічної інтеграції – ЄС. Тільки цей союз пройшов всі ступені розвитку відповідно до класичних теорій інтеграції і виконав в цілому всі цілі та завдання, передбачені в базовому договорі. Однак не можна однозначно сказати, яка теорія найповніше описує інтеграцію ЄС. Найчастіше провідну роль надають неофункціоналістам. Проте теорія функціоналізму, неофункціоналізму, і федералізму та комунікацій знайшли своє відображення в еволюції європейської інтеграції. Федералізм є теоретичною базою для ведення єдиних політик ЄС, які є обов’язковими для виконання, наприклад, кредитно-грошова чи бюджетна. Функціоналізм та неофункціоналізм заклали основу для загальних політик, таких як загальна сільськогосподарська політика (ОСГП). Гідність теорії комунікації полягає в тому, що вона пояснює процес подальшого розширення ЄС з позиції культурно-історичних зв’язків учасників європейської інтеграції.

1.2. Основні етапи розширення складу ЄС

Протягом свого існування Європейський Союз постійно розвивався і розширювався як углиб, так і вшир. З моменту заснування Спільноти було проведено 7 розширень. Число учасників збільшилося з 6 і досягало донедавна 28 країн.

Перше розширення цілком відповідало класичної інтеграції – приєднання країн із однаковим рівнем розвитку (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Особливості етапів розширення складу ЄС

Розширення	Країни, що приєдналися	ВВП	ВВП на душу населення, доларів	ВВП на душу населення ЄС на момент розширення	Населення ЄС після вступу нових учасників
Перше розширення, 1973 рік	Великобританія	675 941	12 025	12 374	256 762 167 (+33,41%)
	Данія	43 094	13 945		
	Ірландія	70 273	6 867		
Друге розширення, 1981 рік	Греція	86 553	8 8960	14 115	271 472 541 (+3,72%)
Третє розширення, 1986 рік	Іспанія	386 998	9998	15 312	366 867 431 (+17,53%)
	Португалія	85 610	8 641		
Четверте розширення, 1995 рік	Австрія	145 238	18 048	16 797	372 939 402 (+ 6,28%)
	Фінляндія	80 955	15 859		
	Швеція	156 640	17 644		
П'яте розширення, 2004 рік	Угорщина	102 183	10 100	20 200	456 504 305 (+19,57%)
	Кіпр	11 681	15 055		
	Латвія	24 826	10 764		
	Литва	31 971	8 861		
	Мальта	5097	12 843		
	Польща	316 438	8 202		
	Словаччина	42 800	7 810		
	Словенія	29 633	14 732		
	Чехія	105 248	10 272		
	Естонія	22 384	16 684		
Шосте розширення, 2007 рік	Болгарія	62 290	8026	26 217	494 296 878 (+8,48%)
	Румунія	204 400	9 1530		
Сьоме розширення, 2013 рік	Хорватія	82 407	18 575	30 512	504 284 264 (+0,89%)

Таблиця складена автором за матеріалами: [6].

Друге розширення було численним – вступила лише Греція. Це розширення не надало Союзу очевидних вигод, оскільки Греція не мала

великого внутрішнього ринку і помітно відставала у своєму розвитку. Здебільшого це приєднання продиктоване політичними мотивами.

Розширення 1986 року принесло економічно сильних партнерів. Але нові учасники об'єднання мали сильні зв'язки з країнами Європи, мали ринкову економіку і зуміли інтегруватися в Союз. Країни ЄС планували встановити через Іспанію та Португалію зв'язок з країнами Латинської Америки, а також закріпити та гарантувати розвиток політичного устрою в нових країнах-членах демократичним шляхом після падіння фашистських режимів. Це розширення було вигідно з погляду розширення ринків збуту, т.к. населення об'єднання зросло на 17,53%.

Розширення 1995 року було якістю іншим: нові учасники мали однаковий рівень економічного розвитку з країнами Союзу.

Особливим та найчисельнішим було розширення 2004 року. До ЄС приєдналися одразу 10 держав, збільшивши чисельність населення ЄС на 19,57%. Більшість країн розширення - вихідці із соцблоку. Ці країни мали відносно однаковий рівень економічного розвитку і помітно відставали від середнього рівня економічного розвитку країн ЄС. Багато в чому це розширення було продиктоване політичними причинами.

Наступні розширення 2007 року та 2013 року були нечисленними. Нові учасники більшою мірою, ніж при п'ятому розширенні, відставали у розвитку від ЄС.

Розглянувши розширення ЄС, можна дійти невтішного висновку – кожне подальше розширення включало до складу ЄС країни з нижчим рівнем економічного розвитку проти європейським.

У зв'язку з тим, що це дослідження присвячується членству Чехії в ЄС, яка приєдналася до Союзу у 2004 році, розглянемо докладніше про особливості п'ятого розширення. Як згадувалося раніше, у рамках п'ятого розширення до ЄС вступила рекордна кількість нових членів - 10 країн. За винятком Кіпру та Мальти, решта країн розташовуються в Центральній та

Східній Європі і раніше були учасниками соціалістичного блоку. Після розпаду соціалістичної системи наприкінці 1980-х років країни взяли курс на будівництво ринкової економіки. Порівняно із засновниками ЄС, чий економіки встигли оговтатися після війни та побудувати стійкі ринкові механізми та інститути, країни ЦСЄ, на момент вступу до ЄС були лише у процесі формування таких інституцій.

Перехід до ринкової економіки зумовив високі темпи зростання країнах ЦСЄ. Темпи зростання становили середньому 6-7%, у країнах Прибалтики – 12%. Тоді як економіка країн Західної Європи зростала темпами 0,5 – 1,3%. Високі темпи зростання зумовлювалися перебудовою економіки, створенням нових інститутів управління, розвитком міст та модернізацією підприємств.

Іншою важливою особливістю розширення була відносно висока частка сільського населення. Для нових країн ЄС була характерна висока частка мешканців сільської місцевості: від 12,4% у Литві та до 30% у Румунії. Загальна сільськогосподарська політика з прямими виплатами та механізмом регіонального розвитку займала особливе значення для вступників. Однак за перші чотири роки нові члени отримали лише 6% від загальної кількості прямих виплат та 33% виплат на регіональний розвиток [37].

Важливою особливістю п'ятого розширення країн є відносно низький рівень оподаткування в порівнянні зі старою Європою. Наприклад, розглянемо ставки прибутку, максимально допустимі законодавством.

Перед п'ятим розширенням у 2003 році максимально високі ставки з прибуткового податку спостерігалися у країнах старої Європи: 62% у Данії, 54% у Франції, 53,7% у Бельгії та 51,2% у Німеччині. У країнах ЦСЄ максимальний рівень податку сягав 50% у Словенії, 40% Польщі та Румунії, 32% у Чехії [37].

Податок на прибуток у країнах старої Європи також був вищим на момент вступу нових членів. Наприклад: 39,6% у Німеччині, 38,3% в Італії, 35,4% у Франції, 35% в Іспанії та Греції, 34% у Бельгії. Для країн п'ятого розширення

був характерний наступний максимальний рівень корпоративного оподаткування: 31% у Чехії, 26% у Естонії, 25% у Румунії, Словаччині та Словенії.

Низький рівень оподаткування стимулював приплив інвестицій у країни ЦСЄ. Після вступу до ЄС податкові ставки почали скорочуватися, особливо в Чехії: корпоративний податок з 31% (2003 рік) до 19% (2016), податок на доходи фізичних осіб з 32% (2003) до 15% (2016). Таке зниження ставок додатково посилює надходження інвестицій з країн Західної Європи.

Однією з найбільш розвинених країн п'ятого розширення серед країн ЦСЄ є Чехія: друге місце за населенням – 10 246 178 осіб (Поступалася тільки Польщі), за рівнем ВВП на душу населення 10 272 долари (Поступалася Латвії, Естонії та Словенії). Важливим завданням є вивчення ефективності членства країни в ЄС, які вигоди та втрати зазнала Чехія від цього членства.

Отже, найбільшим розширенням ЄС є п'ята хвиля, під час якої до ЄС приєдналися одразу десять країн. Відмінними рисами даного розширення є те, що нові країни помітно поступалися країнам ЄС за рівнем економічного розвитку, а також розвитком ринкових інституцій.

Висновки до першого розділу

1. Основними теоріями, які послужили базою для розвитку ЄС, є: федералізм («єдині політики», що передбачають прийняття всіх рішень у певній галузі на наднаціональному рівні: єдина торговельна політика, єдина валютна політика, єдина транспортна політика тощо) та неофункціоналізм (ефект «переплескування» переніс інтеграційні процеси з основних галузей економіки країн-учасниць на решту сфер взаємодії: інвестиції, наукові дослідження, соціальний розвиток).

2. Європейський Союз розвивається не лише вглиб, а й ушир, включаючи до свого складу нові держави. Найбільшим розширенням є п'ята хвиля, під час якої до ЄС приєдналися одразу десять країн.

Відмінними рисами даного розширення є:

- 1) Нові країни помітно поступалися країнам ЄС за рівнем економічного розвитку.
- 2) У нових країнах ринкові механізми тільки почали розвиватися, тоді як усі старі члени ЄС мали розвинені ринкові інститути.
- 3) Нові країни мали ряд переваг-вигіднішим рівнем оподаткування, що створювало сприятливий інвестиційний клімат.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ У СКЛАДІ ЄС

2.1. Динаміка макроекономічних показників Чехії

Наприкінці двадцятого століття Чехія набула повної незалежності: у 1993 році в результаті розділу Чехословаччини виникла сучасна Чеська Республіка. Водночас у всій Східній Європі відбувався процес переходу від планової до ринкової економіки.

Чехія, починаючи з 1993 року, планувала вступ до ЄС. Переваги від членства є збільшення ринку збуту для товарів та послуг, свободу переміщення капіталу та робочої сили. Комплексне уявлення розвитку економіки може продемонструвати рівень Валового внутрішнього продукту (ВВП). Розглянемо динаміку ВВП Чехії з 1998 року до 2019 року. З метою кластерного вивчення розіб'ємо тимчасовий період на блоки за наступними періодами: до вступу до ЄС (2003 рік) та після вступу (з 2004 року).

Ліберальні реформи 90-х років, засновані на принципах Вашингтонського консенсусу, приносили швидкі та досить високі результати – зростання ВВП Чехії досягало 10% на рік. Виробництво ставало більшим за модернізоване. Такі високі темпи зростання були обумовлені комбінацією трьох факторів: швидкої приватизації, низького безробіття та низької інфляції. До 1998 року весь малий та середній бізнес був приватизований та успішно функціонував в умовах ринку, проте великі підприємства приватизувалися не так швидко. Крім того, з великими проблемами перебудовувалася і пристосовувалася до нових реалій банківська система.

Новий імпульс розвитку економіки Чехії надала повна приватизація фінансового сектора 2001 року. Незважаючи на те, що економіка Чехії довгий час була плановою, вона мала здорову структуру і високу конкурентоспроможність. Більшість ВВП припадала на сферу послуг (58%), трохи менше на промисловість (38%) та на сільське господарство (4%).

Але потужнішим поштовхом для економіки Чехії було приєднання до ЄС. До основних чинників економічного зростання на етапі 2004-2008 років можна віднести всі переваги європейської інтеграції, що склалася: широкий ринок, свободу пересування праці та капіталу [43].

Після вступу до ЄС структура ВВП (рис. 2.1) набула тенденції до збільшення частки сфери послуг (60%) за рахунок незначного скорочення промисловості (37%) та сільського господарства (3%).

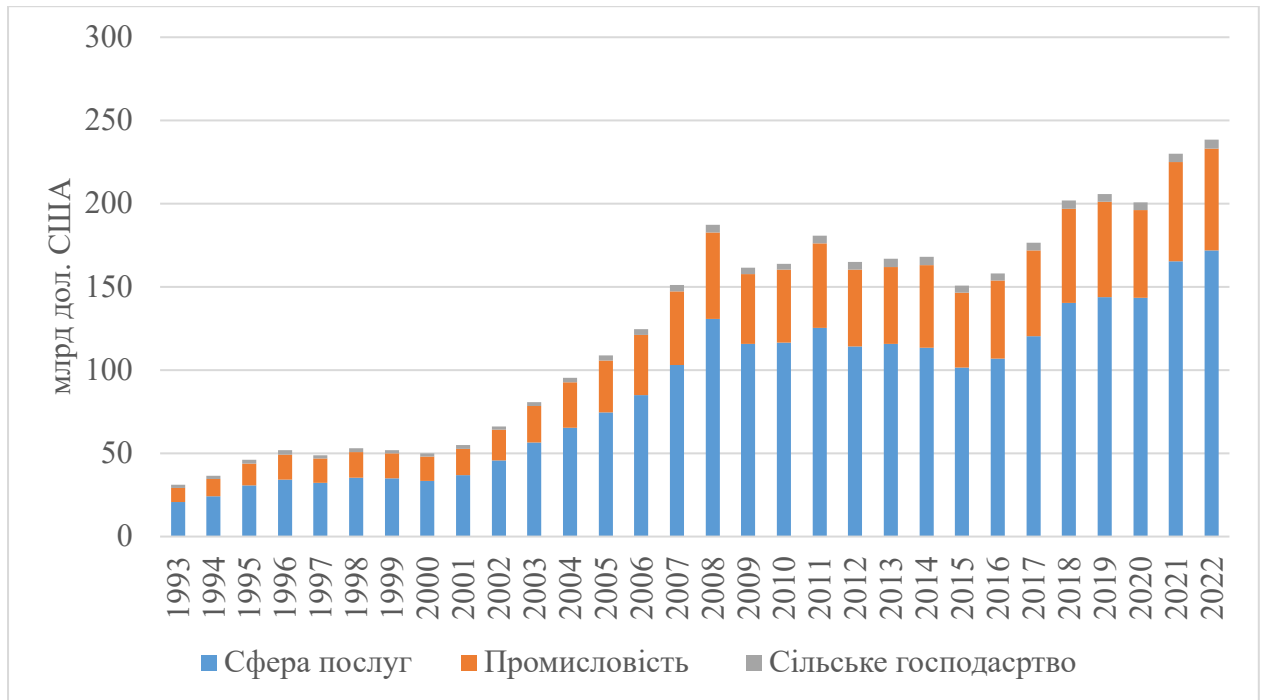

Рис. 2.1. Динаміка ВВП Чехії, млрд дол. США [24]

У середньому ВВП зростав із 2004 по 2022 рік на 6,38% на рік. Динаміка ВВП відбиває стан економіки загалом. Зростання ВВП Чехії свідчить про позитивний вплив європейської інтеграції на економіку країни. Такі темпи зростання після вступу до регіонального інтеграційного угруповання можна пояснити низкою причин:

1) Зняття тарифних та нетарифних обмежень у взаємній торгівлі з країнами ЄС. Експорт Чехії збільшився лише за перший рік членства з 49,5 млрд. дол. доларів до 60,7 млрд. Чехія отримувала доступ ринку розширеного ЄС (після п'ятого розширення). Докладніше зовнішню торгівлю Чехії розглянуто у п.2.2.

2) Вступ до ЄС надало нового імпульсу для залучення інвестицій до Чехії. Потік інвестицій у Чехію почав зростати від початку проведення ліберальних реформ. Банківська реформа 2001 дозволила залучити інвестицій на 25% більше, ніж до реформи. Наступне різке збільшення інвестицій було викликане саме вступом до ЄС (рис. 2.2). Зростання припливу інвестицій склало 27%.

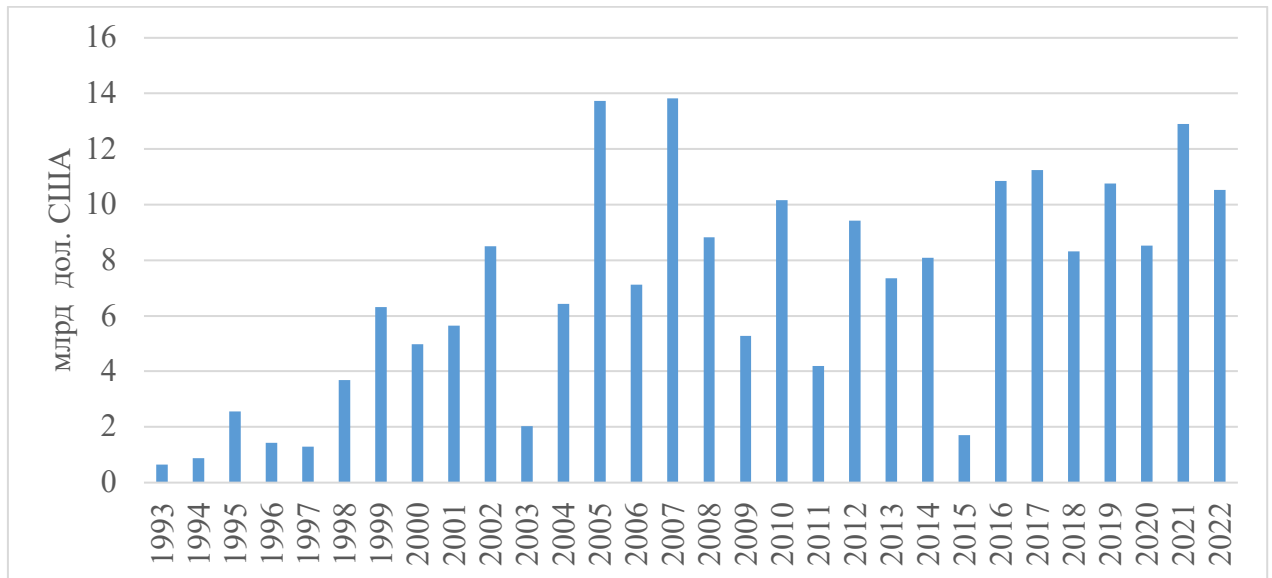

Рис. 2.2. Динаміка прямих іноземних інвестицій у Чехію, млрд. дол [24]

Географічна приналежність інвесторів на економіку Чехії не змінювалася багато років (рис. 2.3).

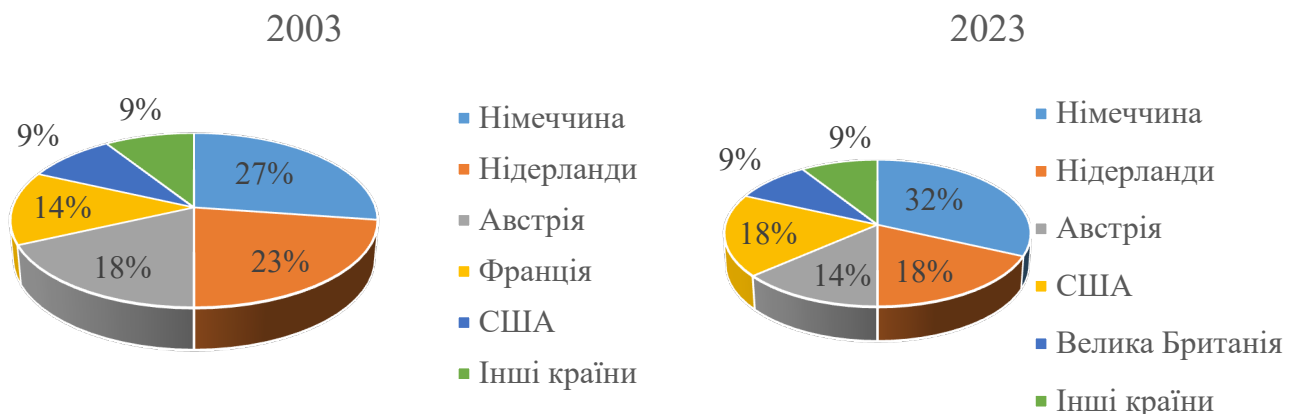

Рис. 2.3. Зміни у географічному розподілі ППІ в економіку Чехії
(складено автором за матеріалами: [27])

Основні інвестиції надходили з країн ЄС, а з 2008 року до сімки найбільших інвесторів входили лише держави Євросоюзу. Потік інвестицій дозволив збільшити кількість робочих місць і, збільшуючи кількість вироблених товарів та послуг, створив умови для економічного зростання.

Варто зазначити, що структурно-галузева структура інвестицій у чеську економіку зазнала деяких змін. Після проведення ліберальних реформ більшість інвестицій припадала на торгівлю, а після проведення банківської реформи на сферу фінансів. Після приєднання до ЄС у інвесторів виник підвищений інтерес до промисловості, передусім до машинобудування та електроніки (рис. 2.4).

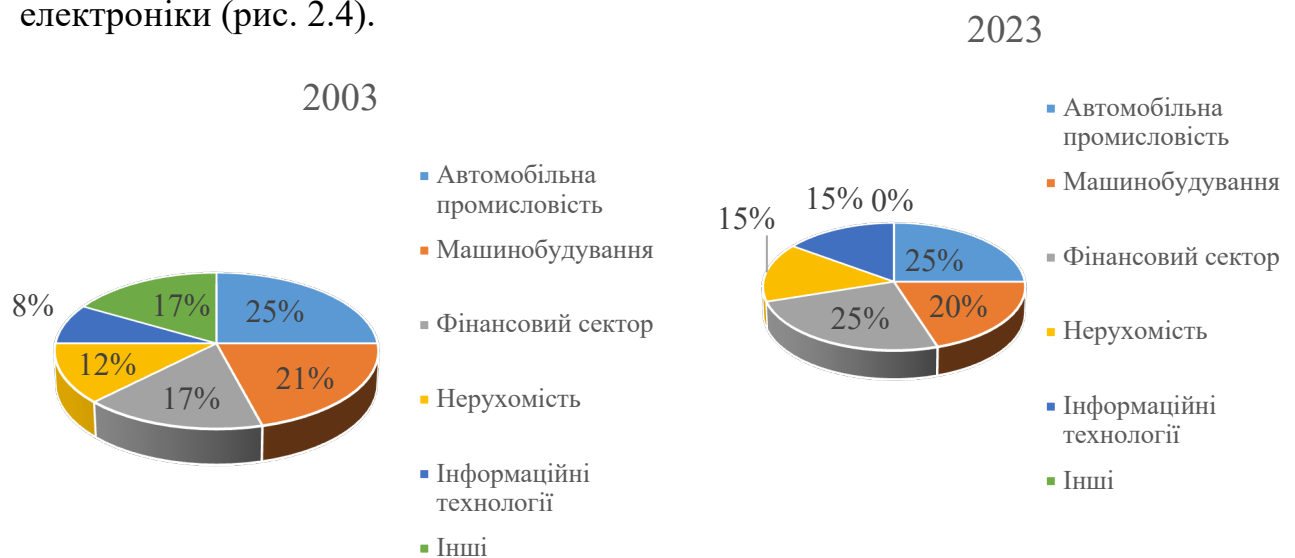

Рис. 2.4. Секторальний розподіл інвестицій у Чехію до і після вступу до ЄС (складено автором за матеріалами: [27])

Такі зрушення у галузевій структурі ПІІ свідчать про те, що вступ Чехії до ЄС зробив її економіку привабливішою у сфері фінансів та промисловості.

3) Перехід на стандарти ЄС сприяв зміні у структурі промисловості Чехії, зробивши її більш конкурентоспроможною. Це питання буде докладніше розглянуто у п. 2.2.

4) ЄС підтримував модернізацію економік країн п'ятого розширення і в матеріальній формі. Через 20 років членства, сальдо балансу витрат та надходжень, пов'язаних із приєднанням Чехії до ЄС, зводиться з позитивним

балансом. Станом на 2022 рік Чехія внесла до бюджету ЄС 1,72 млрд. євро, а набула – 4,12 млрд. [18] Безумовно, значення членства Чехії в ЄС не обмежувалося фінансовими вливаннями. Велику роль відіграють активні зміни у структурі промисловості, модернізації, прискоренні економічного зростання тощо.

У результаті за роки членства Чехії в ЄС, незважаючи на глибоку світову фінансову кризу, серйозні проблеми, з якими зіткнувся сам ЄС, чеська економіка продемонструвала позитивні тенденції динаміки макроекономічних показників. Поліпшення стану економіки Чехії спричинило такі основні результати.

1) Наслідком зростання ВВП стало збільшення ВВП душу населення. Важливо відзначити, що темпи зростання ВВП душу населення випереджали теми зростання ВВП. Так, наприклад, темпи зростання у 2004 році становили 19,5% та 4,9% відповідно. Високі темпи зростання ВВП душу населення свідчать про збільшення виробництва товарів та послуг країни. Проте розрив у темпах зростання обумовлений особливою прибутковістю фінансового сектора, кінцевими бенефіціарами якого є нерезиденти Чехії. За цим показником Чехія, серед країн 5 розширення поступається лише Словенії. Розглянемо динаміку ВВП душу населення країн п'ятого розширення щодо локомотива ЄС – Німеччини. Це поєднання дозволяє враховувати вплив шоків (рис. 2.5).

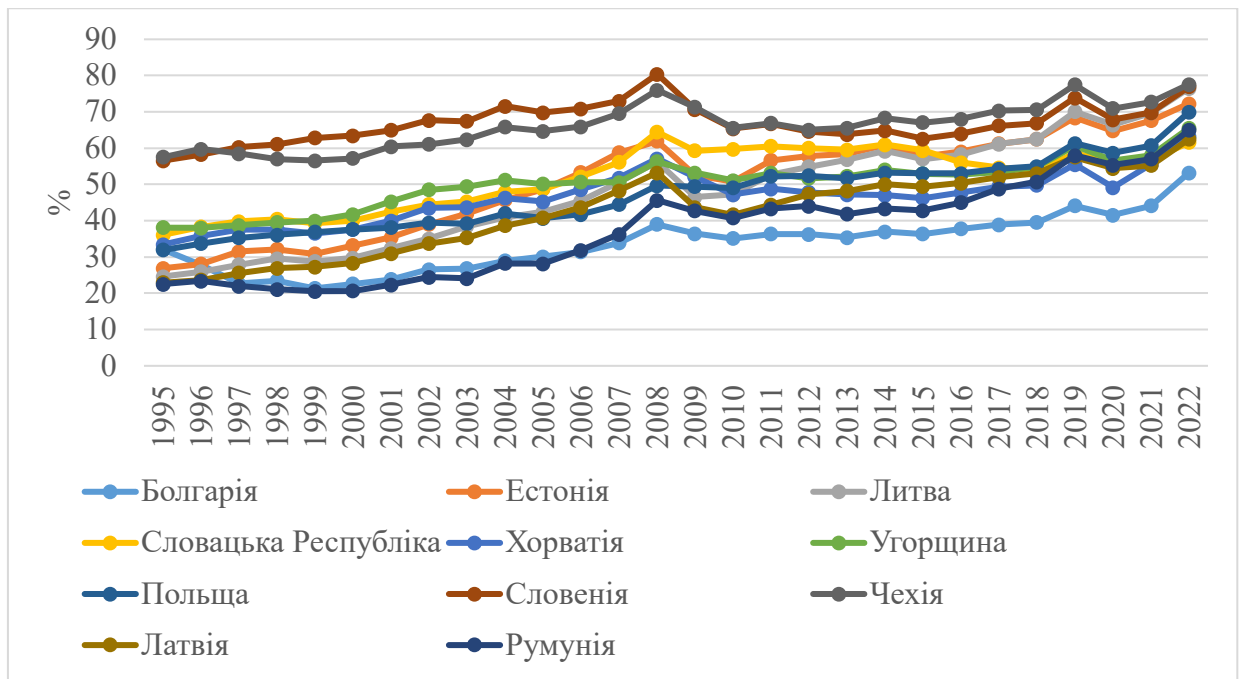

Рис. 2.5. ВВП за ПКС на душу населення країн ЦСЄ щодо показника Німеччини (100%) [24]

2) Членство Чехії до ЄС призвело до зміцнення національної валюти. Таке зміцнення було викликано низкою причин. Цьому сприяла насамперед політика Національного банку Чехії щодо таргетування інфляції. Ліберальні реформи зробили крону нестабільною. Національний банк вжив заходів щодо стримування курсу крони у 1999 році, потім у 2002 році. Заходи Банку в 1999 році викликали скорочення інфляції, але при цьому викликали зростання курсу крони до долара (рис. 2.6).

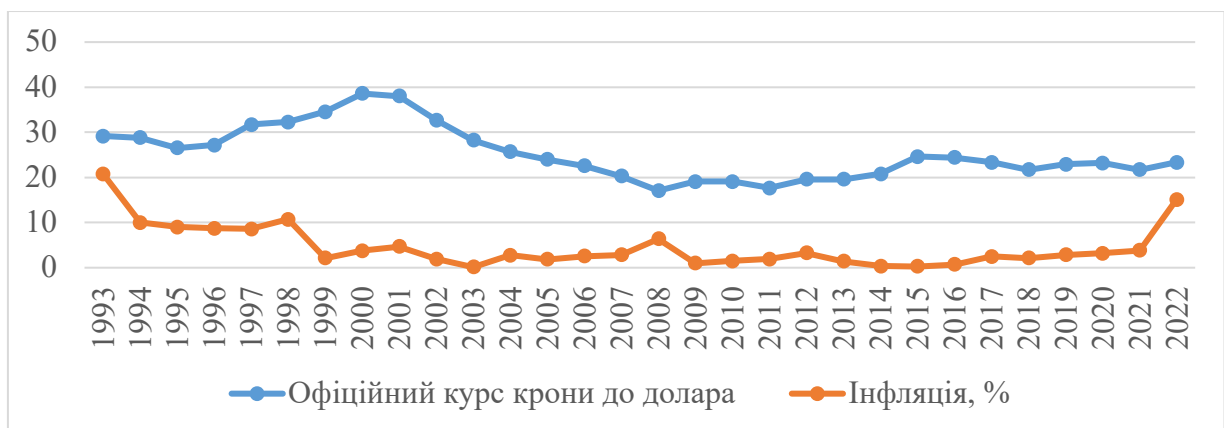

Рис. 2.6. Динаміка інфляції (%) та офіційного курсу чеської крони до долара [27]

Друга хвиля боротьби з інфляцією, напередодні вступу до ЄС у 2002 році, принесла більш відчутні результати: інфляція скоротилася до 1,83%, а курс валюти зміг зміцнитися по відношенню до попереднього року на 15%. Таке зміцнення крони дозволило товарам чеського виробництва стати конкурентоспроможнішими порівняно з імпортними.

Після вступу до ЄС можна відзначити таке явище. Зростання ВВП душу населення призвело до зростання рівня зарплат (рис. 2.7). Темпи зростання заробітних плат у Чехії за останні 20 років залишаються досить стабільними і становлять у середньому 5%. Це тим, що частина доходів перерозподіляється як працівникам у вигляді заробітних плат, а й власникам капіталу формі відсотків. Тезу можна підтвердити тим, що ПІІ, як було показано вище, передусім направляються у фінансовий сектор та машинобудування. Також, з метою підтримки конкурентоспроможності, вартість чеських продуктів, що йдуть на експорт, включає невелику додану вартість. Обидва фактори (європейські ПІІ та низька додана вартість експортних товарів) є наслідком участі Чехії в ЄС.

Рис. 2.7. Динаміка зростання ВВП, ВВП на душу населення та рівня заробітних плат у Чехії, % [27]

Тенденція збільшення заробітних плат останніми роками, окрім 2022 року, пояснюється досить низьким рівнем безробіття у Чехії. Підприємства прагнуть зберегти свої кадри. Також вагому роль грають профспілки, які заявляють у тому, що відставання чеських зарплат від західноєвропейських становить 50-70%. При цьому рівень ризику бідності в сільській місцевості в Чехії становить близько 10%, менший ризик тільки у Нідерландів (9%) [6]. Високий рівень зайнятості як у місті, так і в сільській місцевості свідчить про ефективну Стратегію зайнятості ЄС, яка вплинула на створення сприятливої обстановки для зайнятого населення. На доказ цієї тези можна віднести рівень безробіття, що знижується (рис. 2.8).

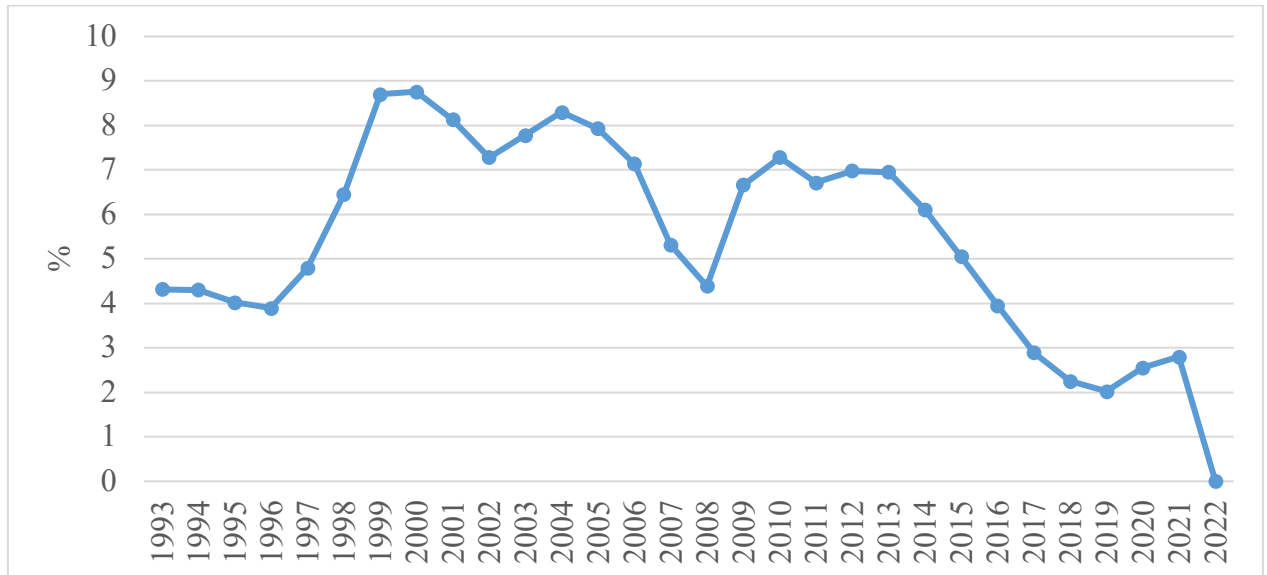

Рис. 2.8. Рівень безробіття у Чехії, % [6]

Сільське господарство як первинний сектор економіки є досить важливою сферою для будь-якої держави. Важливість розвитку сільського господарства полягає і у підтримці зайнятості на селі, і у підтримці продовольчої безпеки, а також у стримуванні територіальних диспропорцій розвитку.

Частка сільського господарства у структурі економіки Чехії як будь-якої постіндустріальної країни є досить низькою – на рівні 3%. Після проведення ліберальних реформ на початку 90-х років всі ціни були відпущені і багато

виробників сільськогосподарської продукції виявилися неконкурентоспроможними: витрати на корми, підтримка інфраструктури та інші витрати почали зростати. Як наслідок, фермери з метою утриматися на ринку стали знижувати ціни. У результаті сільське господарство з багатьох напрямків стало низькорентабельним. Чехія дедалі менше стала забезпечувати себе вітчизняним продовольством.

Після вступу Чехії до Європейського Союзу сільському господарстві намітилися позитивні зрушення. Механізм загальної сільськогосподарської політики складається з 3 блоків: підтримка доходів (прямі виплати, субсидування, таргетована підтримка), ринкові механізми (підвищення конкурентоспроможності) та розвиток територій (rural development measures). Прямі виплати змогли підвищити прибутковість галузі. Такі виплати здійснюються з Європейського фонду орієнтації та гарантування сільського господарства (ФЕОДА), джерелом поповнення якого є бюджет ЄС. Розглянемо динаміку стану сільського господарства до та після вступу до ЄС.

Європейські субсидії вивели чеське сільське господарство зі сталої рецесії, зробивши галузь прибутковою, що можна довести на основі коефіцієнта кореляції (таблиця 2.2).

Таблиця 2.1

Прибутковість та субсидування сільського господарства у 1993-2022 рр.

	Прибутковість	Субсидії
Прибутковість	1	0,87
Субсидії	0,87	1

Таблиця складена автором за матеріалами: [27].

Однак і про стабільне зростання не можна говорити. Справа в тому, що внутрішній ринок Чехії зростає швидше, ніж випускати продукцію сільського господарства, внаслідок чого збільшується імпорт продуктів харчування. Для більш детального розуміння розглянемо деякі галузі сільського господарства Чехії, які переважно отримують підтримку ОСГП.

Рослинництво меншою мірою стало схильне до впливу ОСГП. Для чеського сільського господарства важливим галуззю є розведення тваринництва (табл. 2.2). Загалом поголів'я худоби в Чехії останніми роками не змінюється. Важливим елементом є структура поголів'я худоби. За останні роки при зростанні попиту на молоко в Чехії позначилася тенденція скорочення молочних корів. Можна спостерігати щорічне скорочення даного типу худоби та збільшення імпорту молока.

Таблиця 2.2

Тваринництво у Чехії

Категорія	2004	2008	2012	2016	2020	2022
Усього м'ясо, тис. тонн, в тому числі:	714,474	731,648	628,585	598,953	451,186	450,774
Яловичина, тис. тон	106,045	96,660	79,187	77,026	65,529	72,892
Свинина, тис. тон	400,546	441,194	333,015	316,985	235,991	209,604
Молоко, млн. літрів	2 512	2 530	2 329	2 368	2 350	2 497

Таблиця складена автором за матеріалами: [27].

Незважаючи на скорочення поголів'я молочних корів, фермери підтримують рівень виробництва молока за допомогою збільшення надої. Нестача внутрішнього виробництва покривається імпортом із країн ЄС. Так, 2008 року імпорт молочних продуктів становив до 27% внутрішнього споживання. Звіти Міністерства сільського господарства також показують, що імпорт молочних продуктів помітно збільшився після приєднання Чеської Республіки до ЄС – на 250% із 2003 по 2008 рік. [49]. Реакцією чеських селян більш дешеву готову молочну продукцію стало збільшення експорту сирого молока, т.к. його переробка більш затратна, ніж імпортна продукція.

При цьому ОСГП стимулює розведення м'ясних корів (з 2004 по 2008 рік чисельність корів збільшилася на 31%) [49]. В основі такої стратегії є кілька економічно значущих пояснень. Перше – підтримання зайнятості певної групи селян, чисельність яких безперервно скорочується. Друге – підтримання стану екосистеми.

Збільшення експорту пов'язане із збільшенням експорту необробленої яловичини. Через зростання цін на оброблену яловичину, фермери збільшили експорт необробленої продукції.

Розглянемо ще одну сферу сільського господарства, якій не спромоглася допомогти ОСГП – свинарство. Свинина є споживаним м'ясом у Чехії, рівень споживання залишається досить стабільним – 42 кг. на рік на людину. Однак поголів'я свинини стрімко скорочується, особливо після вступу до ЄС

Найважливішим чинником скорочення чеського свинарства є довгострокове підтримання цін, яке часом не покривають витрати виробництва свинини. Враховуючи факт постійного зростання попиту на свинину та скорочення виробництва, виникає очевидне рішення – збільшення імпорту дешевшої свинини. Лише за роки членства в ЄС імпорт свинини збільшився уп'ятеро [44].

У результаті можна зробити наступний висновок – сільське господарство Чехії, зокрема тваринництво, багато в чому розвивається завдяки субсидіям ЄС. Збільшення чисельності поголів'я яловичини – нагорода ОСГП. При цьому згортаються менш конкурентоспроможні галузі – виробництво молока та свинини, а потреби покриваються за рахунок дешевого імпорту з інших країн ЄС.

Резюмуючи, хочеться сказати, що ОСГП безперечно позитивно вплинула на сільське господарство Чехії. Це і у зростанні виробництва продуктів, і прибутковості виробництва. Позитивні тенденції зумовлені підтримкою європейських фондів.

Важливо розуміти, що вступ до ЄС передбачав як перебудову та модернізацію, так і адаптацію економіки Чехії до вимог єдиного внутрішнього ринку. Крім того, членство в ЄС було потенційно важливим кроком для розширення ринку збуту, а отже, для розвитку промисловості.

Важливою галуззю промисловості Чехії є машинобудування, цю галузь припадає близько 25% ВВП. Багато в чому розвиток цієї галузі визначає

розвиток усієї промисловості в країні. Автомобільна промисловість представлена такими компаніями як "Шкода", "Тойота Пежо Сітройєн Автомобіль", "Хюндай Мотор", "СМІР" (автобуси, компанія заснована в 1991 році), "Татра" (вантажні автомобілі). Результатом участі у європейській інтеграції стало щорічне збільшення продажів автомобілів до ЄС. Незважаючи на кризові явища 2008 року, за 10 років Чехія змогла збільшити випуск на 50% - до 1,4 млн машин на рік. На країни ЄС припадає 84% всього експорту машин. Відносно низьке безробіття та зростання чеської економіки зумовлюють зростання заробітних плат (рис. 2.9), у тому числі у сфері машинобудування, роблячи кінцевий продукт дорожчим. Однак цей фактор не позбавляє чеської продукції відносної конкурентоспроможності порівняно із Західною Європою.

Розглянемо динаміку виробництва флагмана чеського автомобілебудування – «Шкода» за період до вступу до ЄС та після, включаючи період кризи 2008 року.

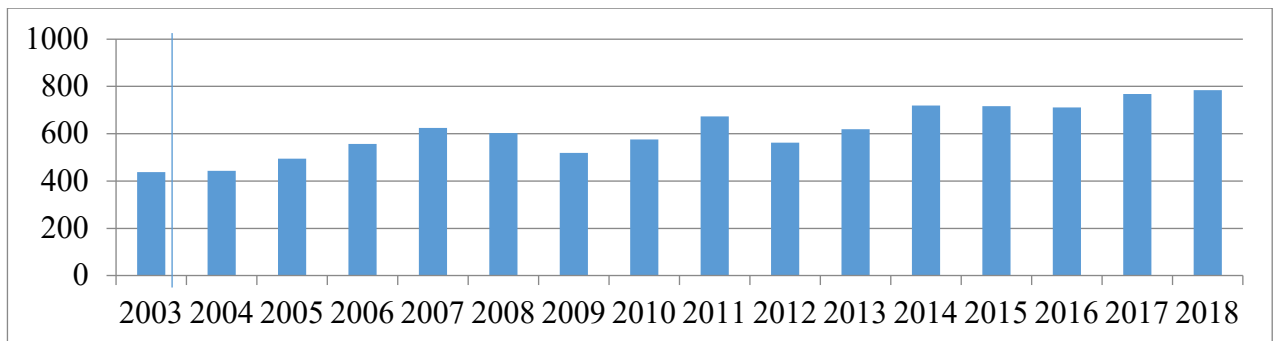

Рис. 2.9. Динаміка випуску автомашин «Шкода», тис. шт. [46]

Успіх виробництва Шкоду полягає у орієнтуванні як на потреби чеського ринку та єдиного внутрішнього ринку ЄС, так і на зовнішні ринки. Багато в чому цей успіх зумовлений поетапним поглинанням німецьким концерном «Фольсваген Груп». Доступ до нових технологій дозволив компанії підвищити свою конкурентоспроможність (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Випуск автомобілів та витрати на НДДКР у 2009-2018 рр.

	Випуск	Витрати
Випуск	1	
Витрати	0,9172	1

Таблиця складена автором.

Однак є й протилежний приклад Компанія "Татра" є виробником вантажних автомобілів, переважно орієнтована на внутрішній ринок Чехії. За перші чотири роки членства в ЄС компанія змогла наростити виробництво на 36% із 1654 одиниць до 2252 одиниць, за скасування всіх тарифних та нетарифних обмежень експорту до Словаччини та Німеччини. Але в перший рік кризи і експорт і попит на внутрішньому ринку різко скоротилися, зменшивши випуск до 808 автомобілів. Надалі випуск так і не перевищив 1000 штук. Основні причини скорочення виробництва – орієнтованість на внутрішній ринок та низький рівень інновацій.

Безумовно, роль інновацій та наукових досліджень відіграє важливу роль в економічному прогресі та сприятливо відбивається на розвитку промисловості, зокрема. Після вступу до ЄС, Чехія стала учасником багатьох науково-дослідних програм, що реалізуються в рамках науково-технічної політики ЄС.

За рівнем власних витрат, Чехія перебуває нижче середнього значення ОЕСР (рис. 2.10). Однак, Чехія значно виграє від інвестиції в науку з боку ЄС. Євросоюз надає підтримку Чехії через три основні програми: «Програма управління підприємствами та інновації для підвищення конкурентоспроможності», програма «Прага – Полюс зростання», «Програма досліджень, розвитку та освіти» [28]. Для розвитку промисловості важливою є перша програма. У рамках цієї програми компанії одержують гранти на дослідження з метою збільшення конкурентоспроможності підприємств,

збільшення доданої вартості, підвищення ефективності розробок та впровадження інновацій. Ця програма була запущена у 2014 році та діяла до 2020 року. Таке тимчасове охоплення обумовлене необхідністю забезпечити стійкий розвиток Чехії в рамках загальноєвропейської стратегії 2020 року.

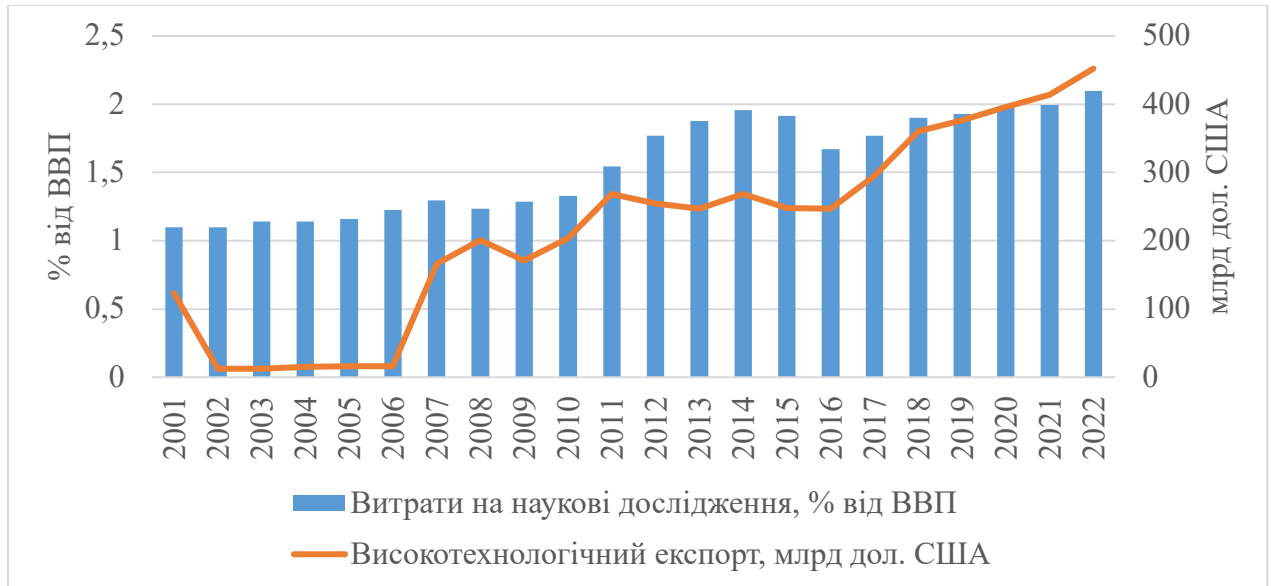

Рис. 2.10. Витрати на наукові дослідження та розробки Чехії (% від ВВП) та експорт високотехнологічної продукції (% від експорту) [24]

Бюджет програми становить 4,33 млрд. євро. Кошти розподіляються так [35]:

- Просування досліджень та розробок для інновацій – 1,35 млрд. євро
- Розвиток підприємництва та конкурентоспроможності МСБ – 892,1 млн. євро
- Ефективне управління енергією – 1,22 млрд. євро
- Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій – 743,7 млн. євро.

У рамках попередніх програм до Чехії з боку ЄС було спрямовано 2,4 млрд. євро за лінією програми «Дослідження та розробки для інновацій» (2007-2013 роки) та 260 млн. євро за лінією програми «Дослідження та розробки» (2004 – 2006) року [5].

Склавши витрати Чехії на НДДКР (за 2014-2020 роки, значення за 2019, 2020 задані в середньому) та отримані кошти з фондів ЄС, виходить загальна вартість НДДКР - 38,98 млрд. євро, з них 62,57% фінансує сама Чехія, а 37,43% фінансується з бюджету ЄС через механізми кількох програм [5]. Значні вкладення дослідницькі розробки та науку роблять чеську промисловість більш конкурентоспроможною, збільшуючи частку високотехнологічної продукції структурі експорту.

У розвитку Чехії важливим періодом був період 2008-2009 років. Період Великої рецесії торкнувся всієї світової спільноти, у тому числі й Чехії, проте більшої шкоди економіки Чехії завдали не прямих наслідків, а непрямих. Економіка Чехії дуже пов'язана з Німеччиною [47]. А німецька економіка дуже вбудована у світове господарство. Загальна рецесія вдарила по Німеччині та рикошетом ударила по Чехії. Це відбилося насамперед на рівні експорту до ФРН, що призвело до подальшого зниження ВВП Чехії.

Проте третинний сектор економіки, частка якого становить 59%, орієнтований на внутрішній ринок і зміг утримати Чехію від тяжких наслідків. Подальший розвиток зупиняє рівень безробіття, що постійно знижується.

Розглянувши динаміку розвитку економіки Чехії, можна зробити висновок про те, що вступ країни до ЄС привніс якісні зміни. ВВП зростав швидше, ніж країнах Західної Європи, приплив інвестицій наростав, безробіття та інфляція залишалися на низькому рівні. Однак рівень заробітних плат зростав не так швидко, як економіка, у зв'язку з тим, що основними власниками капіталу є іноземці здебільшого з країн ЄС. Також слід відзначити важливу роль ЄС у розвитку економіки Чехії після її приєднання. Чехія отримала ємний споживчий ринок у розвиток. Завдяки фінансуванню з бюджету ЄС у рамках програм підтримки та розвитку, багато галузей почали успішно розвиватися. Наприклад, у сільському господарстві – розведення поголів'я м'ясних корів, у промисловості – збільшення виробництва автомобілів. Європейські інституції сприяли економічному розвитку Чехії у

вигляді виділення коштів на наукові дослідження. Однак у той же час низка галузей та підприємств втратила свою конкурентоспроможність у рамках великого ринку ЄС.

2.2. Сучасний стан зовнішньої торгівлі Чехії

Торговельна політика є важливою частиною зовнішньоекономічного комплексу будь-якої країни. Саме завдяки зовнішній торгівлі країна себе позиціонує на світовій арені. Країни, з розвинутою зовнішньою торгівлею та позитивним сальдо торговельного балансу є більш економічно забезпеченими та розвиненими.

Європейський Союз проводить єдину торговельну політику щодо третіх країн. Чехія, вступивши до ЄС, була зобов'язана протягом обумовленого Договором про приєднання терміну ухвалити єдину політику. Центральним елементом єдиної політики є митний тариф. У ЄС загальний митний тариф становить від 4% до 25%, залежно від типу товару, що ввозиться. Але є деякі винятки, наприклад автомобілі – тариф 29%. Для порівняння, тариф на ввезення автомобілів до Чехії до вступу до ЄС складав 17% (рис. 2.11).

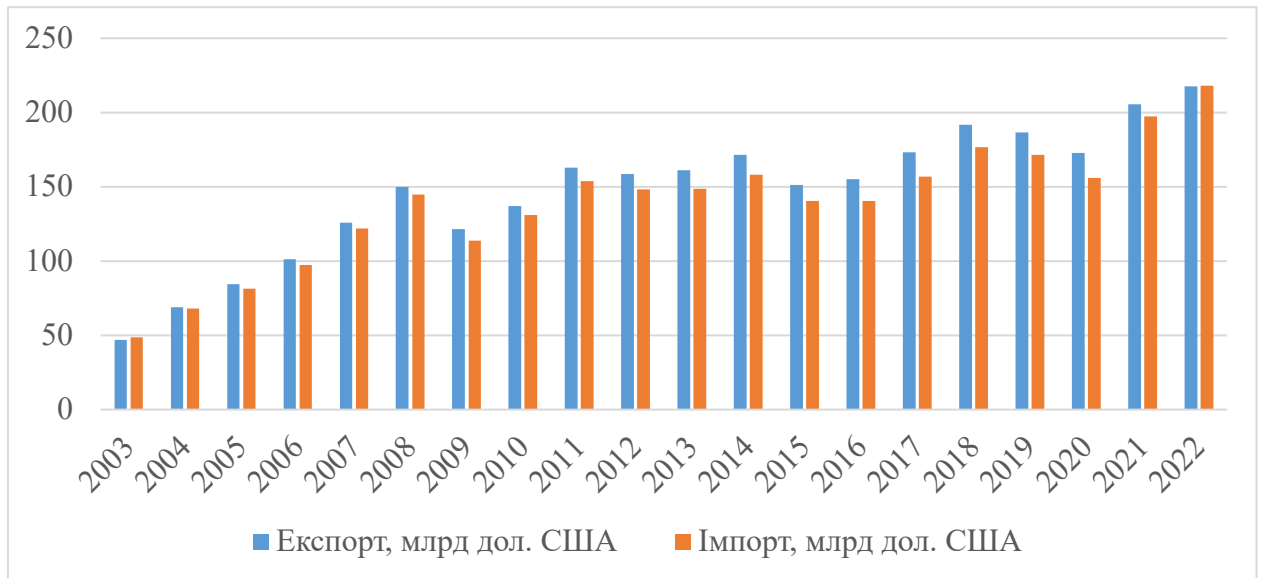

Рис. 2.11. Співвідношення імпорту та експорту Чехії, млрд. доларів [12]

При цьому з 2003 року ЄС та Чехія, у рамках процесу вступу до Союзу останньої, усунули взаємні тарифи. Усунення тарифних бар'єрів зумовило зростання зовнішньої торгівлі Чехії (рис. 2.10) переважно з країнами ЄС. Наразі основними торговельними партнерами Чехії є інші країни ЄС, на які припадає близько 72,4% обсягу експорту країни.

Маючи статистичні дані, можна сказати, що після вступу до ЄС зовнішня торгівля Чехія отримала потужний імпульс зростання: до 2009 року експорт зростав у середньому на 22%, імпорт – на 24%. Необхідно наголосити на тенденції до скорочення торгівлі з 2011 року, що відповідає загальному тренду охолодження економіки.

У роботі «Конкурентоспроможність нової Європи: запис з другого Ланкутського форуму» 2008 року, автор Ян Вінієскі відзначає постійне збільшення частки ЄС у структурі експорту Чехії завдяки прямим іноземним інвестиціям, переважно з ЄС [43].

Наведені дані свідчать про те, що частка європейських країн у структурі експорту Чехії після вступу до ЄС зберегла лідируючу роль: після вступу до ЄС частка партнерів по блоку склала 74%.

Але після вступу до Союзу практично не змінилися основні напрямки експорту. Основний імпортер чеської продукції - Німеччина (30% всього експорту Чехії), основні товарні позиції чеського експорту становлять машини (11%), механізми (11%) та комп'ютери (3,9%) [14].

Німеччина є однією з найрозвиненіших країн Союзу і знаходиться в безпосередній близькості до Чехії, що надає додаткові переваги останньої. При цьому після вступу Чехії до ЄС частка Німеччини знизилася з 35% до 30%. Таке скорочення відбулося на користь інших партнерів по ЄС, насамперед Польщі та Словаччини. Подібний перерозподіл свідчить про те, що експортери використовують інші ринки збуту всередині Союзу (але не всі).

У Словаччину Чехія постачає продукти електроніки 20,2% (зокрема мовленнєве обладнання 2%, дроти 15%, комп'ютери 1,3%). 20% займають

засоби транспорту та комплектуючі (зокрема запчастини 11%, автомобілі 6,2%, автобуси 0,68%). 13% експорту посідає продукцію сільського господарства. Частка Словаччини у структурі експорту Чехії становить 7,6%.

Розглянемо географічну структуру експорту Чехії (табл. 2.3), щоб зрозуміти основні напрями потоків торгівлі.

Таблиця 2.3

Географічна структура експорту Чехії у 2004 р. та 2022 р.

	Країна-імпортер	% експорту Чехії у 2004 р.		Країна-імпортер	% експорту Чехії у 2004 р.
1	Німеччина	35,20	1	Німеччина	31,80
2	Словаччина	8,10	2	Словаччина	8,32
3	Австрія	5,86	3	Польща	6,82
4	Польща	5,27	4	Франція	4,64
5	Франція	4,65	5	Австрія	4,58
6	Велика Британія	4,61	6	Італія	3,99
7	Нідерланди	4,21	7	Велика Британія	3,68
8	Італія	3,92	8	Нідерланди	3,63
9	Угорщина	2,84	9	Угорщина	3,32
10	Бельгія	2,54	10	Іспанія	2,56
	Інші країни	22,80		Інші країни	26,66

Таблиця складена автором за матеріалом: [12].

У структурі експорту Чехії до Польщі велику частку займає електроніка та транспортні засоби - 42% (зокрема автомобілі 13%) , 14% посідає експорт металів і 9% на продукти з гуми і пластмаси. Частка Польщі у структурі експорту Чехії становить 6,0% [14].

Експортно-орієнтована модель чеської економіки заснована на двох факторах – вигідне географічне положення (Position rent) та відносно дешева, але кваліфікована робоча сила [13]. Чехія розташована в самому центрі Європи, сусідячи з Німеччиною, локомотивом економіки ЄС та Словаччиною, з якою в недалекому минулому Чехія перебувала в одній державі і з якою залишилися тісні зв'язки. З одного боку, сусідство з Німеччиною забезпечило стійкий експорт Чехії, але з іншого боку, чеські експортери замкнуті на Німеччині, а також Словаччині та Польщі (меншою мірою).

Важливе значення має товарна структура експорту, більшість - це продукція електроніки та машинобудування. Експорт Чехії складає високотехнологічна продукція, проте його структура не диверсифікована і переважно представлена машинами, комп'ютерами та засобами зв'язку.

Сумарно, вузька спеціалізація продажів країнами і товарами робить чеський експорт досить вразливим. Розглянемо кілька механізмів, застосування яких дозволить Чехії збільшити та диверсифікувати експорт.

Варто зазначити, що за останні роки експорт Чехії, зокрема завдяки зонам вільної торгівлі ЄС, почав збільшуватися. Збільшення експорту у 2018 році пов'язане з заходами щодо раціоналізації та підвищення ефективності експортної стратегії 2020 – 2030 років, а саме інтеграції агентств ЧехТрейд та ЧехІвест, де були об'єднані як іноземні, так і регіональні мережі, були зміцнені горизонтальні зв'язки та співпраця між державними проектами.

Експортна стратегія Чехії 2020 – 2030 складається з трьох елементів: 1) Розумний експорт 2) Розвиток експорту 3) Розвиток торгових можливостей. [13]. Ця програма складена відповідно до європейської стратегії 2030 року.

Перша мета передбачає диверсифікацію експорту та включення чеських експортерів до європейських ланцюжків вартості. Планувалося збільшити експорт до третіх країн на 25%.

Другий елемент включає три компоненти: експорт консалтингових послуг, експорт фінансових послуг і експорт екосистем.

Розвиток торгових можливостей включає заходи щодо збільшення попиту на чеські продукти, а також рекламу чеських брендів та лобіювання [13].

Експортна стратегія Чехії 2020-2030 ставить за мету збільшення експорту за межі ЄС та зростання експорту послуг. Однак, виходячи з структури економіки, що шарувалася, більш раціональним і ефективним бачиться розширення експорту в інші країни ЄС, наприклад, до Франції. І тому є причини. Франція є основним імпортером чеських автобусів. На думку

автора, важливим завданням також є диверсифікація товарної структури експорту. Однак це питання є фундаментальнішим, т.к. для розширення товарної структури необхідне розширення виробничого комплексу країни.

Приєднання до ЄС вплинуло не лише експорт Чехії. Починаючи з 2004 року почав зростати та імпорт. Після вступу до ЄС імпорт Чехії зріс на 24%, переважно завдяки закупівлі машин (20%), металу (30%), пластмаси (29%). Розглянемо динаміку імпорту Чехії (табл. 2.4).

Як у випадку з експортом, імпорт Чехії з моменту вступу зріс багато в чому завдяки основним партнерам по блоку – Німеччині, Словаччині, Польщі та Нідерландам.

Найбільшу питому вагу у структурі імпорту Чехії займає Німеччина (28,5% станом на 2022 рік). 34% всього імпорту припадає на обладнання, зокрема, ЕОМ (3,2%), насоси (2,2%), радіоприлади та комплектуючі (2,1%). 18,8% імпорту складають транспортні засоби, зокрема 8,9% запчастини для машин, 3,8% автомобілі, 1,2% вантажівки та трактори.

Таблиця 2.4

Географічна структура імпорту Чехії у 2004 р. та 2022 р.

	Країна-експортер	% імпорту Чехії у 2004 р.		Країна-експортер	% імпорту Чехії у 2004 р.
1	Німеччина	33,10	1	Німеччина	23,50
2	Словаччина	5,96	2	Польща	10,0
3	Італія	5,37	3	Словаччина	5,60
4	Польща	5,22	4	РФ	4,46
5	Австрія	5,12	5	Італія	3,95
6	Франція	4,68	6	Нідерланди	3,81
7	РФ	3,69	7	Австрія	3,14
8	Нідерланди	3,38	8	Франція	2,77
9	Велика Британія	2,96	9	Угорщина	2,55
10	Бельгія	2,53	10	Бельгія	1,74
	Інші країни	27,99		Інші країни	38,48

Таблиця складена автором за матеріалом: [12].

Другою країною за значимістю імпорту серед країн ЄС є 9%. У структурі експорту Польщі до Чехії 19% складають механізми, зокрема, 3,2% двигуни

внутрішнього згоряння. 18% метали, 11,4% транспортні засоби та комплектуючі, зокрема 8,7% запчастини для автомобілів, 11% – продукти харчування.

Словаччина постачає до Чехії електроприлади 23,4%, нафтопродукти 9,3%, запчастини для машин 8,8%. Усього Словаччина займає 5% у структурі імпорту Чехії і є третьою за значимістю, становлячи близько 5% всього чеського імпорту та помітно поступаючись при цьому Німеччині.

Королівство Нідерландів є важливим експортером для Чехії – 5%. Найбільшу питому вагу становить хімічна промисловість, пластмаса – 20,7%. Також значний обсяг становлять інтегральні схеми – 12%.

В останні роки серед головних торгових партнерів Чехії стала Китайська Народна Республіка. Імпорт товарів із Китаю становить 9%. 75% всього китайського експорту до Чехії складають машини та механізми, серед яких 19% – мовленнєве обладнання, 16% – комп'ютери. Китайський експорт до Чехії почав зростати з 2008 року.

Низький імпорт обумовлений насамперед високим споживанням домашнього виробництва. Через стабільний курс національної валюти вітчизняні виробники залишаються конкурентоспроможними. Внутрішній ринок перестав бути великим, щодо його повного насичення не потрібно великого потоку імпортних товарів.

Отже, у зовнішній торгівлі основними партнерами Чехії є Німеччина, Словаччина та Польща. При цьому частка ЄС у структурі торгівлі останніми роками скорочується, що є наслідком чеської експортної стратегії. Виходить, що Чехія намагається збільшити обсяг торгівлі за межами ЄС. Однак було б раціональніше використовувати ринок ЄС і розширити коло партнерів за рахунок інших країн ЄС, ніж тримати орієнтир на країни поза блоком.

2.3. Проблеми та перспективи економічного розвитку Чехії у складі ЄС

Після вступу до ЄС Чехія, як і інші країни ЦВЕ, висловила прагнення ухвалити єдину валюту Союзу – євро. До основних очікувань від участі в зоні євро можна віднести зниження ризику валютних криз, стабілізація промисловості, орієнтованої на експорт, зниження валютного ризику у взаємній торгівлі з країнами ЄС, а також зниження транзакційних витрат [47].

Для інтеграції до Єврозони країна має відповідати Маастрихтським критеріям, їх також називають критеріями конвергенції. До них відносять такі:

- Бюджет країни має бути із позитивним сальдо балансу. Або дефіцит бюджету має перевищувати 3% ВВП.
- Також державний борг не повинен перевищувати 60% ВВП.
- Валютний курс. Держава, яка претендує на членство в Єврозоні, має не менше двох років брати участь у Механізмі обмінних курсів – 2, забезпечуючи тим самим стабільність національної валюти по відношенню до євро.
- Стабільність цін. Рівень інфляції в країні не повинен перевищувати 1,5% середнього значення трьох країн ЄС, рівень інфляції в яких був мінімальним.
- Процентні ставки. Довгострокова відсоткова ставка не повинна перевищувати більш ніж на 2% середнього значення у трьох країнах ЄС з найкращим результатом.

Чехія відповідає трьом вище наведеним критеріям. Наприклад, рівень держборгу до ВВП за останні 10 років (станом на 2022 рік) не перевищував 44,9% (пік припав на 2013 рік). Чехія практично відповідає умові стабільності цін: у 2022 році інфляція становила 2,2%, тоді як контрольним значенням щодо ЄС був рівень 1,9%. Це значення потрапляє у допустимий діапазон і значення 2022 року не є типовим явищем для останнього десятиліття. Чехія відповідає

критерію відсоткових ставок. Середнє значення за 2018 рік склало 1,3%, що нижче за контрольне значення в 3,2%.

Дискусії щодо вступу до зони євро велися в Чехії з моменту приєднання до ЄС. Орієнтовно Чехія планувала приєднатися у 2008-2009 роках, але світова економічна криза та її друга хвиля відсунули терміни спочатку на 2011 рік, а потім на невизначений термін. Екс-президент В. Клаус загалом характеризував валютну спілку як «тріумф політики над економікою, насильством над економікою» [23].

У попередньому розділі було відзначено ряд особливостей чеської економіки - висока орієнтованість експорту, низьке безробіття, залежність від іноземних інвестицій, і, як наслідок, циклічність економіки.

Чехія, будучи членом ЄС і має досить здорову економіку, все одно відстає у своєму економічному розвитку від країн Західної Європи, які є локомотивами всього Союзу. При вступі до Єврозони Чехія візьме на себе такі самі зобов'язання, як у Німеччини, Франції та інших країн зони євро. Але Чехія на даному етапі свого розвитку поки що не готова виконувати всі зобов'язання. Розглянемо низку причин.

Єдина кредитно-грошова політика, обов'язкова до виконання всіма учасниками повному обсязі, позбавить Чехію гнучкості курсу валюти, що вплине процес прийняття економічних рішень у сфері регулювання цін і зарплати. Гнучкість потрібна Чехії для подолання зовнішніх шоків. Оскільки рівень розвитку Чехії відрізняється від рівня країн Західної Європи, у разі кризи виникає асиметрична реакція на шок. Чехія, не маючи достатньої кількості фінансових ресурсів, не зможе відобразити або адаптуватися до зовнішніх змін нарівні з більш розвиненими партнерами по блоку.

Як зазначалося раніше, ключовою перешкодою Чехії в Єврозоні є неучасть у Механізмі обмінних курсів – 2, суть якого у стабілізації курсу національної валюти та приведення її коливань у діапазоні плюс-мінус 2,25%

від заданого курсу [5]. Вступ Чехії до цього механізму, незважаючи на досить стабільний рівень інфляції, призведе до спекулятивних атак на крону.

Вступ Чехії до Єврозони позбавить її можливості самостійно встановлювати відсоткові ставки. Для підтримки економічного зростання країні потрібна гнучкість у прийнятті даних рішень, т.к. країнові особливості розглядаються на загальноєвропейському рівні.

Причиною відтягування вступу є скептицизм самої Чехії. Криза Єврозони, а саме ситуація в Греції у 2010 році, стала своєрідним сигналом для Чехії. Ключовим чинником грецької кризи був високий рівень державного боргу, який країна не могла обслуговувати. Якби Греція не була членом зони євро, найпростішим рішенням була б девальвація національної валюти, як вчинила, наприклад, Аргентина, опинившись у схожих умовах. Як члени Єврозони, країни не мають права на подібні дії. Попри врегулювання кризи, Чехія займає вичікувальну позицію, т.к. майбутнє самого проекту та наслідків його розширення залишаються сумнівними.

Самі чехи досить скептично ставляться до вступу до зони євро. З 2004 року і до середини 2009 року жителі Чехії переважно підтримували запровадження євро, рівень схвалення сягав 61%, але після світової кризи 2009 року та внутрішньої кризи 2010 року проти запровадження євро висловлювалися до 80% населення. Багато в чому такий скептицизм викликаний впевненістю у національній валюті та небажанням із нею розлучатися, т.к. вона є елементом національної символіки.

Скептицизм щодо єдиної валюти також зумовлений тим, що країни, які входять до зони євро, надають допомогу тій країні, яка опинилася у кризі. Однак громадськість Чехії не готова надавати фінансову допомогу зі стабілізації інших країн [5].

Крім того, скептицизм викликаний тим, що Єврозона не відповідає деяким умовам та більше функціонує як політичний проект. До умов нормального функціонування можна віднести високий рівень синхронізації

економічних циклів країн-учасниць, симетрію реакцію зовнішні шоки. Як було розглянуто в таблиці 1.1, нові члени ЄС, особливо країни п'ятого розширення, відрізняються рівнем економічного розвитку і, відповідно, економічні процеси в силу національної специфіки розвиваються різними траєкторіями, перебуваючи на різних фазах. Органи ЄС, при проведенні єдиної валютної політики, не враховують особливості нових країн, які ухвалили євро, що не завжди відповідає національним інтересам [5].

Резюмуючи, хочеться сказати, що, незважаючи на зобов'язання щодо приєднання до Єврозони, Чехії вигідно не поспішати з таким приєднанням із низки причин. Насамперед у довгостроковій перспективі Чехія зможе досягти рівня економічного розвитку країн Західної Європи. Також при приєднанні до Механізму обмінних курсів – 2 на Чехію чекає спекулятивна атака, боротьба з якою коштуватиме певних коштів. Гнучкість у прийнятті рішень щодо відсоткової ставки та курсу національної валюти дозволяють Чехії реагувати на ситуацію, що змінюється в економіці, що буде неможливо за участю в єдиній грошово-кредитній політиці. Крім того, населення Чехії у світлі кризи Єврозони досить скептично ставиться до євро, більше довіряючи національній валюті. За сукупністю об'єктивних чинників Чехія проводить досить гнучку політику, концептуально зобов'язуючись вступити, але без позначення будь-яких конкретних термінів.

Незважаючи на те, що Чехія є членом ЄС уже шістнадцять років, настрої щодо інтеграційного процесу з боку населення залишаються досить неоднозначними. У 2003 році під час проведення референдуму про членство в ЄС вступ підтримали 77% населення. У 2019 році на підтримку європейської інтеграції у Чехії виступило 30% населення. Розглянувши основні показники та сектори чеської економіки у другому розділі, було зроблено висновок, що європейська інтеграція надала імпульс економічному розвитку.

Розглянемо найзначніші, з погляду автора, причини. Програма ЄС зі сталого розвитку 2014 – 2020 років. спрямовувала на підтримку Чехії 24 млрд.

євро у той час, як попередня програма 2007-2013 років. передбачала субсидії у розмірі 26 млрд євро. У рамках нової програми меншу підтримку стали отримувати безробітні (в рамках програми боротьби з безробіттям «Operational Programme Employment») та населення з низькими доходами у віддалених регіонах (у рамках програми регіонального розвитку «Rural Development Programme») [35]. Таким чином, підтримка скоротилася для найбільш нужденних верств суспільства.

Важливим елементом скептицизму є відносно низький рівень заробітної плати Чехії проти країнами Західної Європи. Як було розглянуто у 2.1, темпи зростання та рівень заробітних плат у Чехії залишається досить стриманим, незважаючи на зростання ВВП на душу населення. Розрив було пояснено так – більшість капіталу належить іноземним резидентам.

Проте сама природа низьких заробітних і інших чинниками. Для Чехії, як для експортоорієнтованої країни, велике значення має промисловість, у якій зайнято 38% працездатного населення. Товари, які відправляються на експорт, є відносно дешевими та включає невелику додану вартість. Також підтримки промисловості, особливо важкої, необхідні інвестиції у кошти. Варто пам'ятати про те, що іноземні власники капіталу розраховують на свою частку в доданій вартості і в результаті простим службовцям залишається менша частка від отриманого прибутку.

Також продуктивність праці в Чехії склала 76,2% від середнього показника ЄС у 2014 році, у той час як, наприклад, продуктивність праці в сусідній Словаччині склала 82,6% від середнього показника ЄС [5].

Політичні та економічні кризи на рівні всього ЄС також змушують чехів задуматися про подальшу інтеграцію. До негативних викликів було прийняття мігрантів згідно з квотами Європейської комісії в рамках спільної програми з переселення (European Agenda on Migration). Так країни ЄС мали перерозподілити 160 тис. мігрантів із Близького Сходу відповідно до певних квот на кожну країну. Наприклад, Німеччина прийняла близько півтора

мільйона біженців, Франція - 150 тис., Словенія, будучи транзитом до Західної Європи, прийняла близько 60 тис. мігрантів. Чехія відповіла відмовою на цю ініціативу ЄС.

Крім Чехії, у цій програмі відмовилися брати участь Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія. Основним мотивом відмови послужило бажання урядів самостійно визначати свою політику щодо надання притулку. Також саме чеське суспільство було негативно налаштоване на можливість прийняття біженців, яким довелося б платити допомогу.

У результаті Європейська комісія подала позов № С-719/17 на Уряд Чехії за порушення прав щодо надання притулку. Судові розгляди та можливі санкції з боку Комісії роблять свій внесок у розвиток скептицизму в Чехії.

Скептицизм також підтримується ситуацією ЄС у зовнішній політиці. Для Чехії Східне партнерство грає значної ролі, т.к. це можливість повернутися на старі ринки. Такий намір відповідає чеській експортній стратегії та є цілком раціональним. Але проблема полягає в тому, що ця програма останніми роками розвивається неактивно [42]. Такий стан обмежує та засмучує експортерів, додаючи цим свою частку в загальний скептицизм.

Новий виток євроскептицизму розпочався у березні 2020 року у зв'язку з поширенням коронавірусної інфекції. Першим осередком вірусної інфекції в Європі стала Італія, звідки вірус почав проникати до інших країн наприкінці лютого. Однак до середини березня країни ЄС та Шенгенської зони не вживали жодних заходів. Однією з перших країн, які вжили рішучих заходів, стала Чехія. 12 березня Чехія запровадила надзвичайний стан, обмеживши в'їзд громадянам із 15 країн (8 із Шенгенської зони). Подібні заходи запровадила Словаччина та Австрія. У відповідь на такі заходи Голова Єврокомісії Урсула фон дер Ляйєн заявила, що «це не найефективніший засіб від коронавірусу. Країни ЄС мають вживати пропорційних заходів». Шенгенський кодекс передбачає право країн вводити тимчасовий прикордонний контроль, але з узгодження лише на рівні ЄС, тобто. над

односторонньому порядку. Через кілька днів, 17 березня, Європейська комісія оголосила про закриття зовнішнього кордону Шенгенської зони та запровадження обмежень на переміщення всередині зони.

В результаті запровадження односторонніх заходів країнами до 17 березня є вимушеною необхідністю через бездіяльність європейських органів. Залишаються відкритими два питання - чому європейські органи не зреагували на початковому етапі поширення інфекції (у такому разі не було б односторонніх заходів) і чи мають країни мати більше формальних повноважень (у подібній ситуації кожна країна більш оперативно та ефективно може вжити необхідних заходів, аніж європейські інститути лише на рівні ЄС). Ці два питання певною мірою протилежні за змістом: з одного боку оперативні дії, порушуючи суверенітет іншої країни, і з іншого боку – підриив інтеграційного процесу шляхом вилучення повноважень у європейських інститутів. На думку автора, європейським органам необхідно виробити ефективніші механізми реагування на зовнішні виклики, які балансують між національним і регіональним рівнем.

Висновки до другого розділу

1. Європейська інтеграція надала потужного імпульсу економічному розвитку Чехії: ВВП збільшився вдвічі, ППП – на 244%, безробіття та інфляція залишаються низькими. Будучи членом ЄС, Чехія отримує значні субсидії з бюджету Союзу на розвиток та підтримку сільського господарства, промисловості та наукових досліджень. Чехія одержує з бюджету більше, ніж вносить туди. У промисловості частка власних інвестицій на наукові дослідження становить близько 62,7% у той час як сільське господарство без європейської підтримки збиткове: європейські інвестиції у 6,8 рази вищі за чеські.

2. Рівень заробітних плат у Чехії помітно поступається країнам Західної Європи. Завдяки гранично низькому рівню безробіття в останні роки заробітна

плата зростає, що тягне за собою зростання добробуту населення. Але, з іншого боку, невисока заробітна плата є конкурентною перевагою Чехії, оскільки експортні продукти, особливо автомобілі, є відносно дешевими. У разі сильного зростання заробітної плати чеський експорт стане дорожчим та втратить свою конкурентоспроможність, що стане критичним, адже у Чехії експортно-орієнтована модель економіки.

3. У зовнішній торгівлі основними партнерами Чехії є Німеччина, Словаччина та Польща. При цьому частка ЄС у структурі торгівлі останніми роками скорочується, що є наслідком чеської експортної стратегії. Виходить, що Чехія намагається збільшити обсяг торгівлі за межами ЄС. Однак було б раціональніше використовувати ринок ЄС і розширити коло партнерів за рахунок інших країн ЄС, ніж тримати орієнтир на країни поза блоком.

4. Незважаючи на явні переваги від членства в ЄС, Чехія має серйозні сумніви щодо європейського проекту. Скептицизм у чехів викликаний кризовими явищами у ЄС. Це і криза Єврозони, спричинена кризою в Греції, і міграційна криза, і криза Шенгенської зони. Чехія є країною з одним із найвищих рівнів євроскептицизму.

5. На деякі виклики чехи реагують в односторонньому порядку, оминаючи європейські домовленості. Наприклад, Чехія не ухвалила квоти щодо розподілу мігрантів, закрила національні кордони в умовах пандемії без погодження на загальноєвропейському рівні. Збереження національної валюти дозволяє Чехії з огляду на стан національної економіки ефективно реагувати на зовнішні шоки, створювати передумови для економічного зростання тощо. У результаті Чехії вдається ефективно приймати рішення та отримувати максимальну користь.

ВИСНОВКИ

1. У сучасному світі регіональна економічна інтеграція перетворилася на глобальне явище та представлена на всіх континентах. Повноцінна економічна інтеграція є процес повного зрощування економічних, політичних, соціальних процесів лише на рівні окремих аспектів надбудовних систем з умовою гармонізації правової бази під наглядом наднаціональних органів управління, здатних формувати та уніфікувати процеси спільної взаємодії. Нині такого рівня інтеграції зумів досягти лише Європейський Союз. До передумов формування Союзу можна віднести: приблизно однаковий рівень економічного розвитку, високий рівень інтернаціоналізації, територіальну близькість, розвинену ринкову економіку, усталений демократичний політичний устрій. Теоретичною основою побудови поклало кілька теорій. Теорія федералізму описала наднаціональний рівень регулювання, теорія функціоналізму розглядала обмеження повноважень держав на користь міжнародних інститутів, т.к. саме вони здатні кваліфікованіше виконувати конкретні завдання. Ефект переплескування, прокладений неофункціоналістами, створив основу у розвиток інтеграції.

2. Розвиток Союзу «вшир» відбувалося у вигляді семи розширень, у яких кількість учасників зросла з шести країн до 27. Наріжним каменем кожного розширення, крім першого і четвертого, були економічні, а політичні чинники, т.к. нові країни помітно відставали у своєму економічному розвитку ЄС. У рамках п'ятого та найчисленнішого розширення до Євросоюзу приєдналися одразу 10 держав, серед яких була і Чехія.

3. Вступ Чехії до ЄС зумовив зростання ВВП у середньому на 5,32% на рік. До основних причин поступального зростання можна віднести: збільшення частки сфери послуг у структурі ВВП (з 58% до 60%), зростання експорту (на 22%), збільшення іноземних інвестицій (27%) та надходження з бюджету ЄС. До основних конкурентних переваг Чехії можна віднести вигідне

географічне положення (сусідство з Німеччиною, Австрією), а також недорогу, але в той же час кваліфіковану робочу силу. При цьому, незважаючи на зростання економічних показників, зокрема рівня ВВП на душу населення, темпи зростання заробітних плат у Чехії залишаються досить стриманими. Це пояснюється низкою причин: здебільшого капіталу володіють іноземні інвестори, на користь яких перерозподіляється дохід компаній, продукція, вироблена в Чехії, має невисоку додану вартість. Невелике зростання заробітних плат останніми роками зумовлене гранично низьким рівнем безробіття.

4. Експортоорієнтована модель чеської економіки здобула великі переваги від європейської інтеграції. Починаючи з 2003 року, між ЄС та Чехією скасовувалися тарифні обмеження, а 2004 року були скасовані й нетарифні. Експорт Чехії до 2009 року в середньому зростає на 22%. Частка країн ЄС у структурі експорту становить близько 72%. Більшість товарів усередині ЄС прямує до Німеччини (30%), Словаччини (20,2%). Товарна база експорту – машини, механізми, електроніка. Чехія має додаткові переваги від європейської інтеграції – угоди про ЗВТ між ЄС та окремими країнами. Яскравими прикладами успішної співпраці Чехії в рамках ЗВТ за участю ЄС є торгівля із Сербією та Кореєю. Сербія є для Чехії давнім партнером ще щодо взаємодії у рамках соціалістичної інтеграції. Завдяки усуненню тарифних обмежень Чехія змогла наростити імпорт комплектуючих для виробництва автомобілів із Сербії. Корея, як і Чехія, є країною з розвиненою промисловістю, особливо у галузі машинобудування. Угода про ЗВТ дозволила наростити взаємний товарообіг та зміцнити позиції корейського заводу «Хюндай Моторс».

5. Приєднання Чехії до ЄС демонструє позитивний вплив на її економічний розвиток. Однак чехи мають і сумніви щодо подальшої участі в ЄС. Чехія не планує найближчим часом приєднуватися до зони євро. Основні причини – можливість гнучкої кредитно-грошової політики, регулювати курс

національної валюти. Саме ці механізми дозволяють Чехії незалежно реагувати на зовнішні шоки, стимулювати експорт та зростання заробітних плат. Незважаючи на певний рівень скептицизму, переваги від участі Чехії в ЄС є очевидними. Чехія є бенефіціаром коштів з бюджету Союзу, значна частка досліджень також фінансується фондами ЄС, основними партнерами у зовнішній торгівлі є країни ЄС. Проведене дослідження показує, що Чехія отримала необхідні стимули та додаткові інструменти для економічного зростання після приєднання до ЄС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белов О. Новий підхід до аналізу динаміки високотехнологічного експорту (на прикладі Республіки Чехії). Електронне наукове фахове видання «Соціально-економічні проблеми і держава», 2023. № 1 (28). С. 53-65.
2. Григор'єв О. В. Виклики ліберальній демократії в умовах росту популізму: кейс Чехії. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 2018. № 6. С. 42-48.
3. Договір про заснування Європейського економічного співтовариства (Римський договір) Режим доступу: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/treaty-of-rome> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
4. Договір про приєднання Чехії, Естонії, Кіпру, Латвії, Литви, Угорщини, Мальти, Польщі, Словенії, Словаччини до ЄС. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12003T/TXT> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
5. Європейська комісія. URL : <https://www.ec.europa.eu/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
6. Євростат. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
7. Іващук І. О., Войцешук А. Д., Запихляк В. З. Просторові асиметрії регіональної економічної інтеграції. Економічний аналіз, 2017. № 3. С. 266-275.
8. Кваліфікаційна робота бакалавра : методичні рекомендації до виконання для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня спеціальності «Міжнародні економічні відносини», освітньо-професійної програми «Міжнародна логістика і митна справа» / уклад. Л. І. Григорова-Беренда, С. А. Касьян, О. В. Ханова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 40 с.

9. Кулинич Р.О. Регіональна політика в контексті інтеграції до Європейського союзу. «Вісник ЖДТУ»: Економіка, управління та адміністрування, 2007. № 4 (42). С. 211-216.
10. Лизун М. Архітектура сучасних процесів регіональної інтеграції. Економіка та суспільство, 2017. №13. С. 102-107.
11. Лисюк В. М., Деркач Т. В. Теоретико сутнісний аналіз економічної інтеграції, як економічного процесу. Економічні інновації, 2015. № 59. С. 194-201.
12. Міжнародний торговий центр (ITC) . URL : <https://www.trademap.org/Index.aspx> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
13. Міністерство промисловості Чехії. URL : <https://www.mpo.gov.cz/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
14. Обсерваторія економічної складності (ОЕС) . URL : <https://oec.world/en/ru> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
15. Огінок С. В. Еволюція поглядів на проблеми економічної інтеграції та формування єдиного ринку ЄС. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство, 2016. № 6 (2)138-142.
16. ОЕСР. URL : <https://data.oecd.org/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
17. Офіційний веб-сайт ЄС. Режим доступу : [https :// europa . eu / european - union / about - eu / countries / member - countries / czechia _ en](https://europa.eu/european-union/about-eu/countries/member-countries/czechia_en)
18. Офіційний веб-сайт ЄС. URL : <https://european-union.europa.eu/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
19. Офіційний сайт Хюндай Моторс у Чехії. URL : <https://hyundai-motor.cz/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
20. Портал європейських фондів у Чехії. URL : <https://www.dotaceeu.cz/cs/uvod> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

21. Рєзнїков В. В., Бороденко М. М. Економїко-дипломатичний аспект українсько-чеських вїдносин на сучасному етапї. Вїсник Харкївського нацїонального унїверситету їменї ВН Каразїна. Серїя: Мїжнароднї вїдносини. Економїка. Країнознавство. Туризм, 2014. № 3 (1). С. 61-65.
22. Рябїнїн С. Етапи розширення ЄС: ретроспективний аналіз. Зовнїшнї справи, 2013. № 7. С. 12-15.
23. Сайт екс-президента Чехїї В. Клауса. URL : <https://www.klaus.cz/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
24. Свїтовий банк. URL : www.data.worldbank.org (дата звернення: 01 травня 2024 року).
25. Сїдоров В., Пасмор М. Регїональна економїчна їнтеграцїя. Зовнїшня торгївля: економїка, фїнанси, право, 2016. №2. С. 90–98.
26. Терес А. В. Стабїлізацїйнї заходи ЄС ї країн Центральнo-Схїдної Європи в боротьбї зї свїтовою фїнансовою кризою. Науковий вїсник Дїпломатичнїої академїї України, 2012. вип. 1. С. 234-240.
27. Чеський нацїональний банк. URL : <https://www.cnb.cz/cs/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
28. Чехїнвест. URL : <https://www.czechinvest.org/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
29. Чехїя // Портал «Дїя». URL : <https://export.gov.ua/country/117-chechiia> (дата звернення: 01 травня 2024 року).
30. Шенгенська угода. Режим доступу [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:42000A0922\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:42000A0922(01)) (дата звернення: 01 травня 2024 року).
31. Щербина Т. В. Теорїї регїональної економїчної їнтеграцїї в контекстї розвитку мїжнародних вїдносин. Проблеми ї перспективи розвитку банківської системи України, 2014. №38. С. 306-314.
32. Якубовський С. О., Сарнацький О. П. Особливостї регїональної економїчної їнтеграцїї латиноамериканських держав на початку ХХІ

століття. Економічний вісник Національного гірничого університету, 2018. № 2. С. 70-78.

33. Balassa B. Theory of Economic Integration. London : Georgi Alien & Unwin , 1962.

34. Czech Republic: 2022 Article IV Consultation-Press Release; and Staff Report // IMF. URL : <https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2023/01/18/Czech-Republic-2022-Article-IV-Consultation-Press-Release-and-Staff-Report-528326> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

35. EUROACCESS. URL : <https://www.euro-access.eu> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

36. EUROPEAN COMMISSION Country Report Czech Republic, 2024. URL : https://commission.europa.eu/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/european-semester/european-semester-your-country/czech-republic_en (дата звернення: 01 травня 2024 року).

37. European Policies Initiative. URL : http://providus.lv/article_files/1269/original/ComparativePolicyReport_OSI-Sofia_EuPI_April2009_.pdf?1328195795 (дата звернення: 01 травня 2024 року).

38. EUROPEUM. URL : <https://europeum.blogactiv.eu> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

39. Grace Skogstad, Amy Verdun The Common Agricultural Policy: Continuity and Change, Journal of European Integration, 2009. 265-269 p.

40. Haas EB, The Uniting of Europe: Political, Social and Economic Forces, 1996

41. Kafkadesk. URL : <https://kafkadesk.org> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

42. Michael Kaeding, Johannes Pollak, Paul Schmidt Future of Europe: Views from the Capitals, 2018. URL : <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/library/library->

blog/posts/euroscepticism-and-the-future-of-europe-views-from-the-capitals/ (дата звернення: 01 травня 2024 року).

43. Phillips J., Stark E., Wheat J. The Hidden Business Costs Of European Union Enlargement: The Case Of The Czech Republic. URL : https://www.researchgate.net/publication/297684248_The_Hidden_Business_Costs_Of_European_Union_Enlargement_The_Case_Of_The_Czech_Republic (дата звернення: 01 травня 2024 року).

44. Pourova M., Pour M. Institutional problems of pig sector in the Czech Republic, 2018. URL : <https://www.agriculturejournals.cz/pdfs/age/2002/01/06.pdf> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

45. Richter S., EXPORT PROMOTION FRAMEWORK OF THE CZECH REPUBLIC, 2018. URL : https://www.researchgate.net/publication/281165254_Export_Promotion_Framework_of_the_Czech_Republic (дата звернення: 01 травня 2024 року).

46. Skoda Annual Report 2023. URL : https://cdn.skoda-storyboard.com/2024/03/Skoda_Auto-Annual_Report-2023_EN_a825b501.pdf (дата звернення: 01 травня 2024 року).

47. Slosarcik I. The Czech Republic–impacts of and experience with EU membership. URL : https://www.researchgate.net/publication/228439966_The_Czech_Republic-impacts_of_and_experience_with_EU_membership (дата звернення: 01 травня 2024 року).

48. The Economist. URL : <https://www.eiu.com/> (дата звернення: 01 травня 2024 року).

49. Veznik A., Konecny O. AGRICULTURE OF THE CZECH REPUBLIC AFTER ACCESSION TO THE EU: REGIONAL DIFFERENTIATION. MORAVIAN GEOGRAPHICAL REPORTS 1/2015, Vol. 19. URL : https://www.researchgate.net/publication/299001564_Agriculture_of_the_Czech_

Republic_after_accession_to_the_EU_Regional_differentiation (дата звернення: 01 травня 2024 року).

50. Winiecki J. Competitiveness of New Europe: Papers from the Second Lancut Economic Forum, 2019. URL : <https://www.routledge.com/Competitiveness-of-New-Europe-Papers-from-the-Second-Lancut-Economic-Forum/Winiecki/p/book/9781138805484> (дата звернення: 01 травня 2024 року).